

Till statsrådet och chefen för Justitiedepartementet

Genom beslut den 1 juli 1999 bemyndigade regeringen chefen för Justitiedepartementet, statsrådet Freivalds, att tillkalla en särskild utredare för att undersöka hur rättegången i tvistemål och brottmål kan förbättras.

Med stöd av bemyndigandet förordnade departementschefen den 26 augusti 1999 lagmannen i Norrtälje tingsrätt K-G Ekeberg som särskild utredare.

Experter i utredningen är jämställdhetsombudsmannen Claes Borgström, hovrättspresidenten Lars Eklycke, professorn Peter Fitger, advokaten Elisabet Fura-Sandström och överåklagaren Guntra Åhlund.

Sekreterare i utredningen är hovrättsassessorn Bertil Sundin.

Utredningen, som antagit namnet 1999 års rättegångsutredning, överlämnar härmed sitt delbetänkande Beslut om rättspsykiatrisk undersökning - Problem och lösningar.

Granö i juni 2000

K-G Ekeberg

/Bertil Sundin

Innehåll

Sammanfattning	7
Författningsförslag	11
Förslag till lag om ändring i lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning	
1 Inledning	13
1.1 Direktiven m.m.	13
1.2 Allmänt om personutredning i brottmål.....	14
1.3 Straffrättslig särreglering av psykiskt störda lagöverträdare 15	
1.3.1 Närmare om rättspsykiatriska undersökningar	16
Hur går undersökningarna till? – Det rättspsykiatriska utlåtandet – Kostnader – Antalet undersökningar – Sekretess	
1.4 Rättspsykiatrisk undersökning i några andra länder	19
Finland – Danmark – Norge – Tyskland	
2 Problemen	23
2.1 Vad händer om bevisning åberopas efter beslut om rättspsykiatrisk undersökning?.....	23
2.2 Konsekvenser av att huvudförhandlingen måste tas om.....	25
3 Allmänna överväganden	29
3.1 Tänkbara lösningar	29
Ändrade jävsregler? – Förbud mot nya bevis efter beslut om rättspsykiatrisk undersökning? – Sakerförklaring? – Beslut efter huvudförhandling utan öppet ställningstagande till bevisningen? – De rättspsykiatriska undersökningarna beslutas och genomförs innan huvudförhandlingen påbörjas?	
3.2 Fördelar med att den rättspsykiatriska undersökningen genomförs före huvudförhandlingen.....	32
Koncentrationsprincipen – Bättre psykiatrisk bedömning – Vårdbehov och humanitära aspekter – Den rättspsykiatriska bedömningens betydelse för skuldfrågan – Den rättspsykiatriska undersökningens betydelse för medåtalade	

3.3	Nackdelar med att den rättspsykiatriska undersökningen genomförs före huvudförhandlingen.....	36
	Ingrepp i den personliga integriteten – Nackdelar för medåtalade – Skuldfrågans betydelse för den rättspsykiatriska bedömningen – Bevisupptagningen fördröjs	
3.4	En huvudregel om att den rättspsykiatriska undersökningen genomförs före huvudförhandlingen?	38
3.4.1	Det måste finnas tillräcklig utredning om gärningen . 39 Olika grader av misstanke om brott – Sannolika skäl för brottsmisstanken? – Åtal har väckts/tillräckliga skäl? – Medgivande?	
3.4.2	Det måste finnas utredning om den misstänktes psykiska status	44
3.4.3	Den rättspsykiatriska diagnosen skall vara möjlig att ställa redan när åtal har väckts.....	45
3.4.4	Integritetsskälerna får inte väga över.....	47
	Integritetsingreppet påverkas av hur lång tid undersökningen tar och hur den genomförs – Integritetsingreppet påverkas av hur utlåtandet formuleras – Sammanfattande synpunkter på integritetsaspekten	
3.4.5	Det måste finnas proportionalitet mellan den tänkbara påföljden och den rättspsykiatriska undersökningen.....	51
3.4.6	Rätt att yttra sig och rätt till sammanträde.....	53
	Inhämtande av åklagarens och den misstänktes synpunkter – Sammanträde – Vad kan behandlas vid sammanträdet? – Sammanträde i överrätt?	
3.4.7	Rätt till överklagande.....	56
3.4.8	En domare som beslutat om rättspsykiatrisk undersökning i samband med sammanträde bör i allmänhet inte delta vid huvudförhandlingen	57
3.5	Sammanfattande slutsatser och förslag.....	60
4	Kostnadsberäkningar och andra konsekvensanalyser	63
4.1	Kostnader	63
4.2	Andra konsekvenser.....	64
5	Författningskommentar	65
Bilagor		
Bilaga 1	Utdrag ur kommittédirektiv	69
Bilaga 2	Statistik från Rättsmedicinalverket.....	71

Sammanfattning

Problemet

Enligt utredningens direktiv är det långt ifrån ovanligt att den tilltalade efter beslut om rättspsykiatrisk undersökning åberopar ny bevisning. Genom den europeiska konventionen (d. 4 nov. 1950) om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) har reglerna om domarjäv skärpts. En domare som – bortsett från erkända fall – har deltagit i beslut om rättspsykiatrisk undersökning torde med nuvarande regler bli jävig att delta i en fortsatt huvudförhandling om den åtalade åberopar ny bevisning. En sådan domare anses på grund av jäv inte heller kunna ta ställning till om den nya bevisningen skall tillåtas. Detta har lett till att huvudförhandlingarna har fått tas om i en del stora och uppmärksammade mål.

När en huvudförhandling måste tas om uppstår flera problem. Några av dem är dessa. Bevisningen i målet blir nästan alltid sämre vid den andra huvudförhandlingen vilket kan leda till materiellt felaktiga domar. Ökade kostnader uppstår för domare, nämndemän, åklagare, advokater och andra som är engagerade i målet. Vittnen och brottsoffer utsätts för upprepade förhandlingar, där de måste berätta om ibland mycket traumatiska händelser.

Enligt direktiven skall utredningen närmare undersöka hur man skall kunna komma till rätta med de handläggningsproblem som på detta sätt kan uppkomma i samband med rättspsykiatriska undersökningar.

Tänkbara lösningar

Jävsreglerna skulle formellt kunna ändras så att en domare som deltagit i ett beslut om rättspsykiatrisk undersökning inte blir jävig vid en fortsatt förhandling om den misstänkte åberopar ny bevisning. En bestämmelse kan införas om att ny bevisning inte får åberopas efter beslut om rättspsykiatrisk undersökning. En annan lösning är att dela upp handläggningen i en skulddel och en påföljdsdel (sakerförklaring). Rätten

skulle kunna avstå från att formellt uttala sig om vilket intryck den tagit av bevisningen, alltså inte ange om den funnit ”övertygande bevisning” föreligga. Dessa uppslag till lösningar är av olika skäl mindre lyckade. Vi har kommit fram till att den rättspsykiatriska undersökningen i stället som regel skall genomföras före huvudförhandlingen.

Fördelar och nackdelar med rättspsykiatrisk undersökning före huvudförhandling

En ordning där den rättspsykiatriska undersökningen genomförs före huvudförhandlingen har flera fördelar. Den främsta fördelen är naturligtvis att man kommer till rätta med de problem som påtalats i direktiven. Rättegångsbalkens principer om muntlighet, omedelbarhet och koncentration bygger på tanken att all bevisning skall föreläggas omedelbart inför rätten vid en koncentrerad huvudförhandling och utan uppskov. Att en rättspsykiatrisk undersökning är genomförd innan huvudförhandlingen påbörjas är alltså bäst förenligt med rättegångens bärande principer. Den medicinska bedömningen torde typiskt sett bli bättre om den görs i så nära anslutning till gärningen som möjligt. Om den misstänkte lider av en allvarlig psykisk störning ökar möjligheterna att snabbt ge honom adekvat vård och han slipper vistas i häkte. Den rättspsykiatriska undersökningen kan ibland ha betydelse för uppsåtsbedömningen och brottsrubriceringen.

Det skall emellertid inte förnekas att en ordning där den rättspsykiatriska undersökningen utförs före huvudförhandlingen även har vissa nackdelar. En rättspsykiatrisk undersökning innebär ett betydande ingrepp i den undersöktes personliga integritet. Att genomföra undersökningen före bevisupptagningen i målet ökar – i vart fall teoretiskt – risken för att någon som sedan inte döms för gärningen får genomgå en rättspsykiatrisk undersökning. Enligt Rättsmedicinalverket kan det vara svårare att ställa en riktig diagnos om skuldfrågan är oklar. Särskilda problem kan uppstå i stora rättegångar där flera misstänkta samtidigt står inför rätta.

Förslag till lösning

Vi föreslår att rättspsykiatrisk undersökning skall få beslutas om den misstänkte har erkänt gärningen eller åtal har väckts i målet och om – i båda fallen – en läkarundersökning enligt 7 § lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m. (LPU) utvisar att en

rättspsykiatrisk undersökning behövs. Ett sådant s.k. § 7-intyg skall dock inte behövas om den misstänkte är eller nyligen har varit föremål för psykiatrisk tvångsvård. Liksom enligt gällande rätt skall beslut om rättspsykiatrisk undersökning inte meddelas om påföljden för brottet bedöms kunna stanna vid böter. Några särskilda skäl skall inte heller tala mot att den rättspsykiatriska undersökningen genomförs före huvudförhandlingen.

Vi föreslår i rättssäkerhetens intresse en del nya bestämmelser som rör själva förfarandet. Åklagaren och den misstänkte skall alltid få tillfälle att yttra sig innan rätten beslutar om rättspsykiatrisk undersökning. Om någon av dessa begär det eller om det annars är lämpligt skall ett sammanträde hållas i frågan. Beslut om rättspsykiatrisk undersökning skall alltid kunna överklagas. Vi rekommenderar att en domare som efter sammanträde beslutat om rättspsykiatrisk undersökning inte skall delta i huvudförhandlingen i målet.

Kostnader och konsekvenser

Vårt förslag kommer inte att leda till några ökade kostnader för det offentliga eller enskilda. Sannolikt leder det till minskade kostnader. Det är dock omöjligt att på detta stadium mäta kostnadsminskningen. Förslaget torde inte ha några direkta effekter för brottsligheten, det brottsförebyggande arbetet eller de andra intresseområden som räknas upp i 15 § kommittéförordningen (1998:1474).

Författningsförslag

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning

dels att 2 § skall ha följande lydelse

dels att det skall införas två nya paragrafer, 2 a och 2 b §§, med följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §

Beslut om rättspsykiatrisk undersökning får bara meddelas, om den misstänkte har erkänt gärningen eller övertygande bevisning har förebragts om att han har begått den. Sådant beslut får dock inte meddelas, om påföljden för brottet bedöms kunna stanna vid böter.

Beslut om rättspsykiatrisk undersökning skall meddelas så snart som möjligt.

Beslut om rättspsykiatrisk undersökning får meddelas om

1. den misstänkte har erkänt gärningen eller åtal har väckts i målet,

2. en läkarundersökning enligt 7 § lagen (1991:2041) om särskild personundersökning i brottmål, m.m. utvisar att en rättspsykiatrisk undersökning behövs,

3. påföljden för brottet bedöms inte kunna stanna vid böter och
4. särskilda skäl inte talar mot en sådan undersökning.

En läkarundersökning enligt första stycket 2 krävs ej om den misstänkte vårdas eller nyligen har vårdats enligt lagen (1991:1128) om psykiatrisk

tvångsvård eller lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård.

2 a §

Åklagaren och den misstänkte skall beredas tillfälle att yttra sig innan rätten meddelar ett beslut om rättspsykiatrisk undersökning. Om någon av dem begär det eller om det annars är lämpligt, skall i tingsrätt eller hovrätt hållas sammanträde rörande frågan om rättspsykiatrisk undersökning. Därvid tillämpas rättegångsbalkens regler om sammanträde för förberedelse i brottmål.

Frågan om rättspsykiatrisk undersökning skall alltid handläggas skyndsamt.

2 b §

Beslut om rättspsykiatrisk undersökning får överklagas särskilt.

En hovrätts slutliga beslut får inte överklagas. Hovrätten får dock tillåta att beslutet överklagas, om det finns särskilda skäl för att pröva om tillstånd skall ges enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken.

-
1. Denna lag träder i kraft den ...
  2. Äldre bestämmelser tillämpas fortfarande i mål där beslut om rättspsykiatrisk undersökning har meddelats före ikraftträdandet.

1 Inledning

1.1 Direktiven m.m.

I utredningens direktiv (Dir. 1999:62) pekas särskilt ut vissa problem som hänger samman med rättspsykiatrisk undersökning. I detta delbetänkande tar vi upp dessa frågor.

Enligt direktiven är det långtifrån ovanligt att den tilltalade efter beslut om rättspsykiatrisk undersökning åberopar ny bevisning. Av rättsfallet NJA 1998 s. 82 framgår att jävsreglerna medför att de domare som har deltagit i beslutet om rättspsykiatrisk undersökning inte kan besluta om avvísning av den nya bevisningen med stöd av 35 kap. 7 § rättegångsbalken (RB). Det är på grund av samma regler tveksamt om de domare som har beslutat om undersökningen över huvud taget kan delta i målets fortsatta handläggning sedan den nya bevisningen har åberopats (se rättsfallet RH 1997:74). I rättstillämpningen har det i flera fall förekommit att en omfattande huvudförhandling har tagits om på nytt med nya domare sedan utlåtande över en rättspsykiatrisk undersökning har kommit in. En lösning på detta problem kan, enligt direktiven, vara att ändra förutsättningarna för en rättspsykiatrisk undersökning så att en sådan undersökning kan tillkomma genom ett beslut som inte gör de beslutande domarna jäviga vid en fortsatt prövning av saken. Direktiven anvisar en närmare utredning för att undersöka vilken väg man bör gå för att komma till rätta med de handlägningsproblem som kan uppkomma i samband med rättspsykiatriska undersökningar.

Utredningen har – i enlighet med direktiven – samrått med utredningen om ansvar och påföljder för psykiskt störda lagöverträdare (dir. 1999:39). Utredaren och sekreteraren har sammanträffat med och inhämtat synpunkter från företrädare för Rättsmedicinalverket.

1.2 Allmänt om personutredning i brottmål

Den misstänktes personliga förhållanden kan i många fall vara av avgörande betydelse för domstolens ställningstagande i påföljdsfrågan. I den äldre kommentaren till RB påpekas att upplysning om dessa förhållanden även i viss mån kan inverka på skuldfrågan (Gärde m.fl., Nya Rättegångsbalken jämte lagen om dess införande. Med kommentar, 1999, s. 687). I 46 kap. 9 § RB anges att om brottet är sådant att annan påföljd än böter synes kunna komma i fråga, skall utredning läggas fram rörande tidigare straff samt om den tilltalades levnadsomständigheter och personliga förhållanden i övrigt som kan antas vara av betydelse.

De vanligaste formerna för personutredning är enligt LPU yttrande från frivårdsmyndigheten (lokal kriminalvårdsmyndighet enligt 1 § förordningen (1992:289) om särskild personutredning i brottmål, m.m.), läkarintyg (§ 7-intyg) och upplysningar från socialnämnd. En förutsättning för att besluta om yttrande från frivårdsmyndigheten eller om § 7-intyg är, om inte allmänt åtal har väckts, att den misstänkte har erkänt gärningen eller att det annars finns sannolika skäl för misstanken att han har begått brottet. Denna förutsättning föreligger i allmänhet om den misstänkte är häktad för brottet.

Rätten kan vidare förordna om rättspsykiatrisk undersökning. De närmare reglerna om detta finns i lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning (LRPU). En förutsättning för ett beslut om rättspsykiatrisk undersökning är enligt 2 § LRPU att den misstänkte har erkänt gärningen eller att det finns övertygande bevisning om att han begått gärningen.

Åklagaren skall innan han beslutar om åtal under vissa förhållanden inhämta yttrande från socialnämnden när det är fråga om någon under 18 år som är misstänkt för brott (11 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare).

Kan det som påföljd bli aktuellt med vård enligt lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, skall rätten, innan den beslutar om överlämnande, inhämta yttrande från styrelsen för ett sådant hem eller socialnämnden, vilket följer av 31 kap. 2 § brottbalken (BrB).

Till sist kan nämnas att det vid huvudförhandlingen ofta finns tillgängligt utdrag ur belastningsregistret enligt lagen (1998:620) om belastningsregister.

1.3 Straffrättslig särreglering av psykiskt störda lagöverträdare

Om någon har begått brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning får rätten inte döma till fängelse. Om rätten i ett sådant fall finner att inte heller någon annan påföljd bör ådömas, skall den tilltalade vara fri från påföljd (30 kap. 6 § BrB).

Lider den som har begått ett brott, för vilket påföljden inte bedöms kunna stanna vid böter, av en allvarlig psykisk störning, får rätten överlämna honom till rättspsykiatrisk vård, om det med hänsyn till hans psykiska tillstånd och personliga förhållanden i övrigt är påkallat att han är intagen på en sjukvårdsinrättning för psykiatrisk vård, som är förenad med frihetsberövande och annat tvång. Har brottet begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning, får rätten besluta att särskild utskrivningsprövning enligt lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård skall äga rum vid vården, om det till följd av den psykiska störningen finns risk för att han återfaller i brottslighet som är av allvarligt slag (31 kap. 3 § BrB). Att särskild utskrivningsprövning äger rum innebär bl.a. att det är en förvaltningsdomstol – inte en läkare – som beslutar när den intagne skall skrivas ut från vårdinrättningen.

För att kunna bedöma om det finns förutsättningar att överlämna någon till rättspsykiatrisk vård måste rätten ha tillgång till någon form av utredning. Bestämmelser om rättspsykiatrisk *utredning* finns i 7 § LPU och i LRPU.

Förutsättningen för att rätten skall kunna överlämna någon till rättspsykiatrisk vård *utan* särskild utskrivningsprövning är, enligt huvudregeln i 4 § första stycket LRPU, att det i målet har gjorts en rättspsykiatrisk undersökning eller har inhämtats ett läkarintyg enligt 7 § LPU som omfattar de medicinska förutsättningarna för att döma till sådan påföljd.

Rätten får besluta om en § 7-undersökning om antingen åtal har väckts i målet eller den misstänkte har erkänt gärningen eller det finns sannolika skäl för misstanken att han har begått brottet. Om rätten särskilt anger det i förordnandet skall intyget omfatta de medicinska förutsättningarna för att överlämna den misstänkte till rättspsykiatrisk vård utan särskild utskrivningsprövning (utvidgad undersökning). Annars tjänar § 7-intyget främst som underlag vid bedömningen om någon skall genomgå en rättspsykiatrisk undersökning. Vid en ”vanlig” § 7-undersökning (alltså inte en utvidgad) skall, enligt Rättsmedicinalverkets föreskrifter och allmänna råd, nämligen undersökningsläkaren föreslå rättspsykiatrisk undersökning i följande fall.

1. Om den undersökte lider av eller misstänks lida av en allvarlig psykisk störning, särskilt om rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning kan bli aktuell,
2. om den undersökte misstänks ha lidit av en allvarlig psykisk störning vid gärningstillfället och om i ett sådant fall frågan om fängelseförbud måste utredas eller
3. om en misstanke att en allvarlig psykisk störning föreligger vare sig kan uteslutas eller bekräftas genom § 7-undersökningen.

Enligt 3 § LRPU får rätten enligt huvudregeln inte bestämma att någon skall överlämnas till rättspsykiatrisk vård *med* särskild utskrivningsprövning utan att en rättspsykiatrisk undersökning har gjorts i målet.

Rätten får besluta om rättspsykiatrisk undersökning endast i syfte att kunna bedöma om det finns medicinska förutsättningar att överlämna den misstänkte till rättspsykiatrisk vård enligt 31 kap. 3 § BrB eller om den misstänkte har begått gärningen under påverkan av en allvarlig psykisk störning (1 § LRPU).

Beslut om rättspsykiatrisk undersökning får enligt 2 § LRPU meddelas endast om den misstänkte har erkänt gärningen eller övertygande bevisning har förebragts om att han har begått den. Detta innebär att om den tilltalade inte har erkänt gärningen måste domstolen först genomföra större delen av huvudförhandlingen i målet för att kunna bedöma om det föreligger övertygande bevisning för att den tilltalade har begått gärningen. Om så är fallet kan rätten besluta om rättspsykiatrisk undersökning.

1.3.1 Närmare om rättspsykiatriska undersökningar

Genom förordningen (1991:1413) om rättspsykiatrisk undersökning bemyndigades Rättsmedicinalverket att, efter samråd med Socialstyrelsen, meddela föreskrifter om innehåll och utformning av bl.a. rättspsykiatriskt utlåtande. Med stöd av bemyndigandet utfärdade Rättsmedicinalverket föreskrifter och allmänna råd som trädde i kraft den 1 juli 1992 (SOSFS 1992:11). Dessa föreskrifter och allmänna råd upphävdes och ersattes den 1 juli 1996 av SOSFS 1996:14 (M). Rättsmedicinalverkets föreskrifter reglerar närmare utformningen av en rättspsykiatrisk undersökning. Härutöver finns de övergripande bestämmelserna för en sådan undersökning i LRPU och i förordningen (1991:1413) om rättspsykiatrisk undersökning.

Hur går undersökningarna till?

Rättspsykiatriska undersökningar utförs vid de rättspsykiatriska avdelningarna i Stockholm och Göteborg samt på entreprenad åt Rättsmedicinalverket vid Malmö Östra sjukhus och Norrlands universitetssjukhus i Umeå.

Beslutar rätten att någon som är häktad skall genomgå rättspsykiatrisk undersökning skall denne utan dröjsmål och senast inom sju dagar från det att beslutet om undersökning kom in till undersökningsenheten föras över till denna. Om det finns särskilda skäl får undersökningen utföras i häkte. Detta torde vara sällsynt förekommande.

Om den misstänkte inte är häktad skall undersökningen ske på tid och plats som bestäms av den läkare som skall avge utlåtandet över undersökningen. Om den misstänkte inte frivilligt inställer sig till undersökningen eller om det finns något skäl att anta att han inte frivilligt kommer att medverka till undersökningen, får rätten besluta att han skall tas in på en undersökningsenhet under viss begränsad tid som dock kan förlängas.

Undersökningen skall utföras med största möjliga skyndsamhet. Den skall anpassas efter domstolens syfte med undersökningen och övriga omständigheter i det enskilda fallet.

Vid undersökningen medverkar vanligen ett undersökningslag i regel bestående av läkare, psykolog, kurator samt en kontaktman för den som är intagen på undersökningsenheten.

Det viktigaste undersökningsinstrumentet är det personliga samtalet. För en kvalificerad rättspsykiatrisk diagnostik och bedömning krävs i allmänhet samtal under flera dagar. I undersökningen ingår också psykologtest och kroppsundersökning. I vissa fall görs mer avancerade undersökningar såsom datortomografi.

Undersökningsteamet har som underlag vid undersökningen tillgång till domstolens akt med – om åtal har väckts – stämningsansökan, förundersökningsprotokoll och utdrag ur belastningsregister. Härutöver inhämtas även uppgifter från sociala myndigheter, vårdjournaler, uppgifter från invandrarmyndigheter etc.

Undersökningen är inte frivillig för den som skall undersökas och måste många gånger genomföras mot den undersöktes vilja. Detta innebär emellertid inte att vare sig olika undersökningsmoment eller provtagning får ske med tvång. Den misstänkte avgör själv i vilken omfattning han vill medverka i undersökningen, som dock måste genomföras även vid bristande medverkan från denne.

Det rättspsykiatriska utlåtandet

När undersökningen är färdig skall ett utlåtande upprättas som grundas på uppgifter ur inhämtade handlingar och genomförda undersökningar. Till utlåtandet skall fogas kortfattad redovisning av socialutredning, psykologutredning, medicinsk/psykiatrisk utredning och omvårdnadsutredning.

Utlåtandet skall utan dröjsmål ges in till rätten sedan undersökningsarbetet har avslutats. Utlåtandet skall ges in inom fyra veckor om den misstänkte är häktad, och annars inom sex veckor från det att beslutet om undersökning kom in till undersökningsenheten. Rätten får medge anstånd om det finns synnerliga skäl. Själva undersökningen brukar ta ungefär två och en halv vecka att genomföra.

Kostnader

Den genomsnittliga kostnaden för en rättspsykiatrisk undersökning uppgick under år 1998 till 147 000 kr om den undersökte var häktad och undersökningen genomfördes inom Rättsmedicinalverkets egen rättspsykiatriska verksamhet. En jämförelse kan göras med vad en § 7-undersökning kostade. Under samma år var den genomsnittliga kostnaden för en sådan 5 700 kr både när det gällde intyg för vårdöverlämnande och övriga undersökningar (Rättsmedicinalverkets årsredovisning 1998).

Antalet undersökningar

Det hänvisas till Bilaga 2 av vilken framgår hur många rättspsykiatriska undersökningar som utförs per år.

Sekretess

Sekretess gäller enligt 7 kap. 1 § sekretesslagen (1980:100) för uppgift om enskilds hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden som framkommer vid en rättspsykiatrisk undersökning, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon honom närstående lider men. Sekretess gäller enligt 7 kap. 22 § sekretesslagen (1980:100) även i domstol i bl.a. brottmål för samma sorts uppgifter, om det av särskild anledning kan antas att den som uppgiften rör eller någon honom närstående lider men om uppgiften röjs.

1.4 Rättspsykiatrisk undersökning i några andra länder

Det är alltid vanskligt att redogöra för gällande rätt i andra länder. En jämförelse med våra regler kan lätt komma att halta eftersom det inte alltid är säkert att andra, för den jämförda regeln viktiga kompletterande bestämmelser, uppmärksammas. Det kan också vara svårt att bilda sig någon uppfattning om den praxis som utbildats på vissa områden och som inte har satt några spår i lagstiftningen. Det är vid en jämförelse särskilt viktigt att erinra om att det i Finland, Danmark och Norge, till skillnad mot Sverige, inte är möjligt att döma någon till straff om han vid tidpunkten för brottet varit otillräknelig på grund av någon allvarligare psykisk störning. Sättet att uttrycka detta varierar länderna emellan. I Sverige är det, som nämnts, i stället inte möjligt att döma någon till fängelse om han begått brottet under påverkan av allvarlig psykisk störning (30 kap. 6 § BrB). Denna fråga utreds för närvarande (Utredningen om ansvar och påföljder för psykiskt störda lagöverträdare, dir. 1999:39).

Finland

Enligt finsk rätt, Rättegångs Balkens 17 kap. 45 §, får rätten där det anses vara av nöden, förordna att sinnestillståndet skall undersökas hos den som anklagas för brott. En misstänkt får dock inte mot sin vilja åläggas att genomgå en sådan undersökning om han inte är häktad eller han har åtalats för ett brott på vilket kan följa ett strängare straff än ett års fängelse.

Det finns i Finland inte några formella krav på att rätten skall göra en bedömning av skuldfrågan innan den beslutar om rättspsykiatrisk undersökning. Det har emellertid sagts att i praktiken meddelas inte något beslut om undersökning förrän i slutet av huvudförhandlingen, således när bevisningen har gått igenom. Däremot gör rätten inte något uttalande om bevisläget i samband med beslutet såsom i Sverige.

Underlaget för undersökningen är domstolens akt med åtal och förundersökningsprotokoll samt ofta även uppgifter från belastningsregister. Härutöver inhämtas även uppgifter från sociala myndigheter, vårdjournaler, uppgifter från invandrarmyndigheter etc.

Undersökningstiden är reglerad till maximalt två månader med möjlighet till förlängning med ytterligare två månader om särskilda skäl finns.

Danmark

Enligt § 809 i den danska retsplejeloven skall den misstänkte underkastas rättspsykiatrisk undersökning (mentalundersøgelse) när detta befinns vara av betydelse för sakens avgörande.

Det finns inte några krav på att misstanken om brottet skall ha nått någon formaliserad nivå för att en undersökning skall kunna komma till stånd. Det krävs alltså inte att rätten skall göra någon bedömning av skuldfrågan innan den beslutar om rättspsykiatrisk undersökning. Om den misstänkte inte uttryckligen samtycker till undersökningen kan den bara äga rum efter beslut av domstol (retskendelse). Domstolen skall göra en samlad bedömning av omständigheterna, t.ex. av vad som kommit fram om den misstänktes person och vad det är fråga om för typ av brott.

Undersökningen skall bl.a. söka klarlägga hur den misstänktes psykiska tillstånd var vid tidpunkten för brottet. Undersökningen brukar därför inte påbörjas förrän brottsutredningen har nått en viss nivå. I regel skall åklagaren ha formulerat gärningsbeskrivningen genom ett åtal.

Underlaget för undersökningen är, såsom i Finland, domstolens akt med åtal och förundersökningsprotokoll samt ofta även uppgifter från belastningsregister. Härutöver inhämtas även uppgifter från sociala myndigheter, vårdjournaler, uppgifter från invandrarmyndigheter etc.

Flertalet undersökningar genomförs inom sex veckor.

Norge

I Norge kan rätten, om den finner det nödvändigt för sakens avgörande, besluta att den misstänkte skall underkastas rättspsykiatrisk undersökning (mentalobservasjon) av förordnade sakkunniga.

Det finns inte några krav på att misstanken om brottet skall ha nått någon formaliserad nivå för att en undersökning skall kunna komma till stånd. Det vanligaste är att den rättspsykiatriska undersökningen genomförs på "etterforskningsstadiet" dvs. innan rätten har gjort någon bevisvärdering. När det begärs sinnesundersökning av en misstänkt som nekar till gärningen, kan rätten besluta att skjuta upp beslutet om undersökning till dess skuldfrågan är prövad. Möjligheten att skjuta upp beslutet gäller inte i mål som skall handläggas av lagmansrett (motsvarande hovrätt). I andra fall bör beslutet som regel inte skjutas upp om inte rätten finner att det är önskvärt med hänsyn till den misstänkte och det är invändningsfritt av hänsyn till de upplysningar som finns om saken (§ 165 straffeprocessloven).

Underlaget för undersökningen är, såsom i Finland och Danmark, domstolens akt med åtal och förundersökningsprotokoll samt ofta även uppgifter från belastningsregister. Härutöver inhämtas även uppgifter från sociala myndigheter, vårdjournaler, uppgifter från invandrarmyndigheter etc.

De sakkunniga som genomför undersökningen ges ofta en tidsfrist på 2-3 månader för att avge ett rättspsykiatrisk utlåtande.

Det har sagts att i norsk facklitteratur framhålls att domstolens bevisvärdering är ovidkommande för de som utför undersökningen. Den handling som den undersökte är åtalad för har i allmänhet inte någon betydelse för slutsatsen om den undersöktes sinnestillstånd (RMV-Rapport 1995:1 s. 62 f).

Tyskland

I Tyskland fattas beslut om rättspsykiatrisk (själslig) undersökning under förundersökningen och då av en särskild förundersökningsdomare. För att ett sådant beslut skall få fattas skall det vara nödvändigt att få ett sakkunnigutlåtande angående den misstänktes sinnestillstånd, en försvarare skall vara förordnad och skall höras i frågan, det skall föreligga en trängande brottsmisstanke och proportionalitetsprincipen skall iakttas.

Den maximalt tillåtna tiden för anstaltsvistelse i samband med undersökningen är sex veckor. Beslut om själslig undersökning kan överklagas omedelbart och medför hinder för att verkställa undersökningen till dess att överklagandet har prövats. Eftersom det inte är samma domare som prövar frågan om själslig undersökning skall genomföras uppkommer det inte någon jävssituation.

2 Problemen

2.1 Vad händer om bevisning återopas efter beslut om rättspsykiatrisk undersökning?

Före en lagändring år 1993 (SFS 1993:348) hölls som regel en *ny* huvudförhandling om rätten efter en första huvudförhandling funnit övertygande bevisning i skuldfrågan och beslutat om rättspsykiatrisk undersökning. Det var vanligen samma domare som deltog i båda huvudförhandlingarna. All bevisning brukade inte tas upp på nytt utan man nöjde sig i allmänhet med uppspelning av band från den första huvudförhandlingen. Det brukade inte heller hållas någon ny sakframställning eller hållas något nytt förhör med den tilltalade.

Efter Europadomstolens avgörande år 1989 av målet Hauschildt *./. Danmark* (Hauschildt-domen) drog man i Sverige slutsatsen att en domare som hade prövat den tilltalades skuld vid en huvudförhandling var jävig när det gällde att pröva samma fråga vid en *ny* huvudförhandling. Samme domare ansågs därför inte längre kunna hålla en *ny* huvudförhandling om han efter en första huvudförhandling beslutat om rättspsykiatrisk undersökning. Problemet löstes genom 1993 års lagändring på så vis att man utvidgade möjligheterna att hålla *fortsatt* huvudförhandling efter ett beslut om rättspsykiatrisk undersökning. Det skulle alltså inte hållas *ny* utan *fortsatt* huvudförhandling när den rättspsykiatriska undersökningen var klar. I samband med ändringen infördes – med hänsyn till Hauschildt-domen – även en *ny* bestämmelse om domarjäv. En domare är enligt den nya regeln jävig att handlägga mål vid huvudförhandling om han före denna huvudförhandling har prövat frågan om den tilltalade har begått gärningen (4 kap. 13 § 8 RB). Genom att man laborerade med *fortsatt* och *inte ny* huvudförhandling ansågs samma domare – juristdomare och nämndemän – kunna delta i den *fortsatta* huvudförhandlingen och avgöra målet.

I lagstiftningsärendet förutsåg lagrådet att tillämpningen av de principer som kommit till uttryck i Hauschildt-domen kunde komma att innebära att jäv förelåg även i vissa fall av *fortsatt* huvudförhandling,

vilka alltså inte skulle omfattas av den nya jävsregeln (prop. 1992/93:25 s. 53).

1993 års regler har visat sig inte reglera den problematik som kan uppstå när en tilltalad efter beslut om rättspsykiatrisk undersökning vill åberopa ny bevisning inför den fortsatta huvudförhandlingen.

Svea hovrätt har i rättsfallet RH 1997:74 funnit att en domare som i slutet av en huvudförhandling beslutar om rättspsykiatrisk undersökning kan vara jävig om han skulle handlägga målet vid en fortsatt huvudförhandling och den tilltalade inför den fortsatta huvudförhandlingen åberopar ny bevisning. Domaren har i sådana fall genom beslutet om rättspsykiatrisk undersökning prövat skuldfrågan eller, mer korrekt uttryckt, om det förelegat övertygande bevisning om att den tilltalade begått gärningen. Däremot har han inte prövat denna fråga *före* huvudförhandlingen vilket den nya jävsbestämmelsen i 4 kap. 13 § 8 RB tar sikte på. Det är ju fortfarande fråga om samma huvudförhandling. Hovrättens bedömning av jävsfrågan går alltså längre än vad denna jävsbestämmelse ordagrant anger som tillämpningsområde. Detta rättsfall kan sägas bekräfta riktigheten av lagrådets varningssignaler i lagstiftningsärendet.

Högsta domstolen (HD) har i rättsfallet NJA 1998 s. 82 sänkt tröskeln för domarjäv ytterligare. En domare som deltagit i ett beslut om rättspsykiatrisk undersökning, sedan övertygande bevisning förebragts om att den tilltalade gjort sig skyldig till åtalade gärningar, är enligt rättsfallet jävig när det gäller att ta ställning till frågan om ny bevisning över huvud taget skall tillåtas.

Med ny bevisning torde böra jämsättas att den misstänkte i väsentliga hänseenden ändrar tidigare lämnade uppgifter eller, om han inte lämnat några uppgifter alls, först vid den fortsatta huvudförhandlingen ger sin version av händelseförloppet.

Sammanfattningsvis torde rättsläget vara att ny huvudförhandling i många fall måste hållas om den tilltalade åberopar ny bevisning efter ett beslut om rättspsykiatrisk undersökning som grundar sig på att övertygande bevisning har förebragts om den tilltalades skuld. Ny huvudförhandling behöver i och för sig inte hållas om den nya bevisningen enligt 35 kap. 7 § RB inte skall tillåtas, men den frågan kan, i linje med HD-domen, inte prövas av domare som deltagit vid huvudförhandlingen. Det kan ifrågasättas om det är lämpligt att låta andra domare pröva frågan om tillåtande av den nya bevisningen. I vart fall kan det vara utomordentligt svårt att praktiskt genomföra en sådan prövning på ett ändamålsenligt och rättssäkert sätt. Består den tillkommande bevisningen av den tilltalades berättelse om händelseförloppet eller en komplettering av tidigare avgiven

redogörelse är tanken att domstolen skulle förvägra den tilltalade att lägga fram detta inte särskilt närliggande.

2.2 Konsekvenser av att huvudförhandlingen måste tas om

När en huvudförhandling måste tas om blir det avsevärda bekymmer för alla inblandande. En ny huvudförhandling strider helt mot RB:s grundtankar om en enda koncentrerad huvudförhandling byggd på bevisomedelbarhet och principen om det bästa bevismaterialet. Förhållandena är dessutom ur denna synvinkel sämre än före 1993 års lagändring. Eftersom samma domare inte kan handlägga målet vid den nya huvudförhandlingen på grund av reglerna om jäv, måste förhandlingen, till skillnad mot förr, tas om i sin helhet. Det betyder att förhören med brottsoffer, den tilltalade och vittnena som regel måste tas om.

För domstolarna innebär dessa dubbla huvudförhandlingar naturligtvis en betydande effektivitetsförlust. I de flesta fall där ny bevisning tillkommer torde ny huvudförhandling få hållas. Så har det också blivit i flera stora och uppmärksammade mål. När en huvudförhandling måste tas om spräcks med kort varsel domstolarnas tids- och arbetsplanering. Samma problem uppkommer självfallet för åklagare och advokater och andra som på yrkets vägnar deltar i en rättegång. Dessa rättegångar är dessutom ofta både omfattande och komplicerade.

En bärande tanke i RB är att rättens bevisvärdering skall grunda sig på ett så gott bevismaterial som möjligt. Ett vittnes berättelse blir som regel sämre ju längre tid som går från den inträffade händelsen. Skall vittnet dessutom berätta ytterligare en gång om vad han eller hon kommer ihåg försämras bevisvärdet ytterligare. Det kan vara svårt att skilja på vittnets autentiska minnesbild av vad som har hänt och vad vittnet kommer ihåg av sin utsaga vid den första huvudförhandlingen. Det som nu sagts om vittnen gäller även brottsoffer som hörs i bevissyfte. Särskilt för brottsoffer tillkommer att det ofta är en mycket traumatisk händelse som de på detta sätt tvingas redogöra för inför tingsrätten två gånger.

Även den tilltalade skall höras på nytt vid den nya huvudförhandlingen. I de inte erkända målen har han till detta tillfälle haft gott om tid att begrunda vad vittnen och brottsoffer har sagt vid den första förhandlingen. Han kan härigenom ändra och tillrättalägga sin egen version av händelseförloppet. I och för sig kan denna form av

anpassning aldrig undvikas eftersom den misstänkte har rätt att före åtalet ta del av hela förundersökningen. Men otvivelaktigt blir problemet större. En annan sak är att bevisvärdet av uppgifter som ändras på detta sätt i allmänhet inte är så starkt.

Det kan också förekomma att den tilltalade eller andra inför den nya förhandlingen försöker påverka vittnenas och brottsoffrens utsagor. Detta är ett problem som växer i takt med att brottsligheten blir grövre och mer organiserad.

Riskerna för en i sak felaktig dom ökar således väsentligt om man måste ta om huvudförhandlingen. Detta är otillfredsställande, inte minst eftersom det i dessa mål ofta gäller mycket allvarlig brottslighet.

Det är inte bara skuldfrågan i ett brottmål som skall få en materiellt riktig utgång. I en sådan rättegång förs ofta talan mot den tilltalade om skadestånd. Det finns alltså möjlighet att till gemensam handläggning med åtalet väcka talan om återgångskrav, skadestånd eller annat liksom det finns möjlighet för rätten att förordna att ett mål om enskilt anspråk i anledning av brott som handläggs i annan ordning vid domstolen skall tas upp till behandling i samband med åtalet (se 22:1, 22:3 och 22:4 RB). När förhandlingen måste tas om försämras således även förutsättningarna för brottsoffren att komma till sin rätt och få skadestånd. Förutom de processuella nackdelarna uppstår kostnader och tidsutdräkt. Det kan ifrågasättas om det är rimligt att en regel som har sitt ursprung i påföljdsfrågan skall tillåtas inverka på civilprocessuella yrkanden. Dessutom kan man utgå från att eventuell kompensation från Brottsoffermyndigheten eller från försäkringsbolag försenas och helt kan utebli vid en materiellt oriktig dom i skuldfrågan vid den andra förhandlingen.

Att bevismaterialet försämras inför den andra huvudförhandlingen kan även leda till att åklagaren inför den nya förhandlingen känner tvekan om utsikterna att driva åtalet med framgång. Processekonomiska överväganden kan här komma att spela in. Omfattande förhandlingar kostar inte bara mycket pengar. Åklagaren har också skäl att överväga om fortsatt häktning är motiverad med tanke på det försämrade bevisläget. Den som under lång tid suttit häktad och sedan inte döms för det åtalade brottet har rätt till skadestånd av staten enligt lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder. Detta kan – i säkert sällsynta fall – leda till att åklagaren ser sig nödgad att lägga ned åtalet inför en ny huvudförhandling.

Såväl för den som skall delta i rättegången som för allmänheten måste det framstå som inte bara påfrestande utan också som svårförståeligt att parter och vittnen måste genomgå upprepade domstolsförhandlingar om ofta djupt uppskakande händelser. Det handlar

alltså inte bara om ekonomiska kostnader och försämrade bevisning utan också om hänsynen till den enskilda människan som ofta oförskyllt blir indragen i rättsmaskineriet.

Mot bakgrund av det nu anförda finns det anledning att överväga om reglerna om rättspsykiatrisk undersökning kan förbättras.

3 Allmänna överväganden

3.1 Tänkbara lösningar

De problem som tidigare har redovisats beror i grunden på reglerna om jäv. Man kan tänka sig olika sätt att komma till rätta med detta. Här presenteras kortfattat några alternativ som vi har övervägt.

Ändrade jävsregler?

Det enklaste – lagtekniskt – vore att införa en regel av innebörd att om ny bevisning åberopas sedan rätten förordnat om att någon skall genomgå en rättspsykiatrisk undersökning skall detta inte göra domaren jävig vid en fortsatt huvudförhandling. En sådan ordning faller emellertid på att den strider mot de slutsatser lagstiftaren och domstolarna har dragit av Europadomstolens uttalanden i Hauschildt-domen.

Förbud mot nya bevis efter beslut om rättspsykiatrisk undersökning?

Om en regel införs om att ny bevisning inte får åberopas efter beslut om rättspsykiatrisk undersökning skulle problemet försvinna. Även en sådan ordning är emellertid betänklig. Enligt förfarandereglerne i RB finns det inte något som hindrar att en tilltalad åberopar ny bevisning fram till dess att målet är avgjort. I tvistemål kan rätten i viss utsträckning avvisa bevisning som läggs fram först vid huvudförhandlingen, om det kan antas att det sker i otillbörligt syfte eller av grov vårdslöshet. Den möjligheten finns inte i brottmål vilket får anses av godo med hänsyn till vikten av att det inte meddelas några materiellt felaktiga brottmålsdomar. Det skulle vidare kännas otillfredsställande för en domstol att döma någon för ett brott med vetskap om att det finns bevisning som skulle kunna leda till att åtalet ogillas. Bevisningen kan ju också bestå i ändrade uppgifter från den misstänkte själv, kanske

mot bakgrund av vad som kan ha kommit fram i det rättspsykiatriska utlåtandet. Att denne skulle förbjudas att vid den fortsatta huvudförhandlingen lämna kompletterande uppgifter är inte heller någon tilltalande tanke. Införandet av ett sådant förbud ligger inte heller helt i linje med de principer som artikel 6 i Europakonventionen står för.

Sakerförklaring?

En annan tänkbar lösning på problemet är att dela upp handläggningen i en skulddel och en påföljdsdel. Huvudförhandlingen skulle då avslutas med vad man brukar kalla en sakerförklaring, dvs. att rätten uttalar att den tilltalade är skyldig men att beslut i påföljdsdelen kommer att meddelas först när en rättspsykiatrisk undersökning har gjorts. Det är således fråga om ett mellandomsliknande institut. Frågor kring detta är inte något nytt (se t.ex. SOU 1944:10 s. 396, Ekelöf i SvJT 1954 s. 65 ff, jfr JO:s ämbetsberättelse 1963 s. 64). Sådana förslag har även lagts i riksdagen men mött ett nästan enhälligt motstånd (se JuU 1987/88:3). Justitieutskottet yttrade i det ärendet att förslaget var olämpligt redan av den anledningen att det skulle innebära att domstolen var förhindrad att ompröva det tidigare avgörandet i skuldfrågan även om nya omständigheter framkommit som gjorde att domstolen hade anledning att anta att den tilltalade var oskyldig. Samma skäl som åberopats mot förbud mot ny bevisning kan även anföras här. Härtill kommer – vilket vi senare skall uppmärksamma – att den rättspsykiatriska undersökningen i vissa fall kan ha betydelse i skuldfrågan. Detta uppmärksammade justitieutskottet i det nämnda ärendet. Den misstänkte måste i sådana fall rimligen få argumentera i skuldfrågan och åberopa vad som kan ha kommit fram genom den rättspsykiatriska undersökningen. Vid en sakerförklaring avskärs denna möjlighet.

Beslut efter huvudförhandling utan öppet ställningstagande till bevisningen?

Det skulle i och för sig vara möjligt att som förutsättning för rättspsykiatrisk undersökning släppa kravet på övertygande bevisning och i stället nöja sig med att rätten efter en huvudförhandling anser att sannolika skäl för den tilltalades skuld föreligger. Därigenom skulle man formellt sett klara sig undan jävsproblematiken. Men rimligen måste rätten efter ett sådant beslut i *praktiken* med fog misstänkas vara lika bunden för en kommande fällande dom i skuldfrågan som om man

direkt hade uttalat att man var övertygad om den tilltalades skuld. Att besluta om en så ingripande åtgärd som rättspsykiatrisk undersökning efter en huvudförhandling med fullständig bevisupptagning kommer för den omsorgsfulle domaren givetvis bara i fråga, om han efter en sådan förhandling med stor säkerhet förutser en fällande dom; om bevisningen däremot bara bedöms nå upp till sannolika skäl men inte till de beviskrav som ställs för fällande dom vore ju en rättspsykiatrisk undersökning en överflödig åtgärd. En lösning med den nu skisserade innebörden är mot den bakgrunden inte en framkomlig väg.

De rättspsykiatriska undersökningarna beslutas och genomförs innan huvudförhandlingen påbörjas?

Som framgått av denna genomgång kan det i direktiven uppmärksammade problemet inte lämpligen lösas genom någon lagstiftningsåtgärd som tar sikte på förhållandena efter en huvudförhandling. Det är inte heller önskvärt eller möjligt att begränsa rätten att åberopa nya bevis eller söka ändra på jävsreglerna. I stället finns det skäl att mera ingående undersöka om reglerna kan ändras så att de rättspsykiatriska undersökningarna i allmänhet beslutas och genomförs före huvudförhandlingen. En sådan lösning har uppenbara fördelar men har också en del nackdelar. Vi vill redan här förutskicka att vi anser att fördelarna överväger och att det finns möjlighet att införa kompletterande regler som i väsentliga hänseenden uppväger nackdelarna. Men vi är medvetna om att vi här står inför ett problem som inte går att åtgärda på ett till alla delar invändningsfritt sätt. Som vi ser det står valet mellan att inte göra något åt de nuvarande problemen – problem som vi nog hittills bara sett början av – och att söka en lösning efter de linjer som vi skall utveckla i det följande. Det är vår uppfattning att något måste göras och att den lösning som vi kommit fram till är klart överlägsen ett alternativ där man inte gör något alls.

3.2 Fördelar med att den rättspsykiatriska undersökningen genomförs före huvudförhandlingen

En ordning som innebär att de rättspsykiatriska undersökningarna som regel genomförs före huvudförhandlingen har förtjänster som inte är begränsade till att man slipper problemet med dubbla rättegångar.

Koncentrationsprincipen

Rättegångsförfarandet enligt RB bygger på principen om bevisomedelbarhet vilket förutsätter en koncentrerad huvudförhandling. Den utredning som har betydelse för en huvudförhandling skall enligt 45 kap. 12 § RB i möjligaste mån vara färdigställd när förhandlingen börjar. Processlagberedningen framhöll följaktligen i sitt första betänkande att för vinnande av koncentration i målets behandling vid rätten borde en rättspsykiatrisk undersökning (sinnesundersökning) såvitt möjligt vara verkställd före huvudförhandlingen och att det i regel torde vara lämpligast att den utfördes redan under förundersökningen (SOU 1938:44 s. 292, jfr s. 474 f). Processlagberedningens uttalande kom under lagstiftningsärendet att ifrågasättas av lagrådet som ansåg sig kunna anta att förslaget inte medgav sinnesundersökning om inte övertygande bevisning tagits fram om att den misstänkte begått gärningen (se NJA II 1943 s. 312). Mot bakgrund härav modifierade processlagberedningen senare sitt tidigare uttalande i linje med lagrådets uppfattning (SOU 1944:10 s. 395 f.). Processlagberedningens ursprungliga tankar har därför inte slagit igenom utan principen om en koncentrerad huvudförhandling bröts redan från början av de fall där en rättspsykiatrisk undersökning behövs och gärningen inte är erkänd. Det infördes i stället en ny bestämmelse i dåvarande sinnessjuklagen om att beslut om sinnesundersökning inte fick meddelas om inte den misstänkte erkänt gärningen eller övertygande bevisning förebragts att han begått densamma.

Bättre psykiatrisk bedömning

Ett av syftena med en rättspsykiatrisk undersökning är att ta reda på om den misstänkte har begått gärningen under påverkan av en allvarlig psykisk störning. Denna bedömning torde i många fall bli svårare att göra ju längre tid som förlöper från brottstillfället även om detta enligt Rättsmedicinalverket inte är undantagslöst. Inför ikraftträdandet av RB påpekade såväl Strafflagberedningen som Processlagberedningen att det ur läkarsynpunkt är önskvärt att en rättspsykiatrisk undersökning kan påbörjas snarast möjligt eftersom det ofta är den tilltalades psykiska tillstånd *vid tidpunkten för brottet* som skall undersökas och denna bedömning försvåras allteftersom tiden går (NJA II 1946 s. 323 med hänvisningar).

Resultatet av den rättspsykiatriska undersökningen riskerar således att bli sämre om undersökningen utförs efter huvudförhandlingen, oavsett om den tilltalade har åberopat ny bevisning eller inte. Särskilt i omfattande mål med långa huvudförhandlingar, vilket det ofta handlar om i dessa fall, kan det nog vara vanskligt att långt i efterhand bedöma om den misstänkte begick gärningen under inflytande av en allvarlig psykisk störning.

Vårdbehov och humanitära aspekter

Ett annat syfte med en rättspsykiatrisk undersökning är att utröna om den misstänkte vid undersökningstillfället lider av en allvarlig psykisk störning. Enligt 4 § lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl. skall vid behandlingen av en häktad hänsyn tas till dennes hälsotillstånd. Vid medicinska åkommor är det inte ovanligt att den häktade får vård i anslutning till häktet eller på en vårdinrättning på en kriminalvårdsanstalt. Saken ställer sig något annorlunda om någon lider av en allvarlig psykisk störning. Det torde i sådana fall vara svårare att bereda adekvat vård på ett häkte. Av 8 § LRPÜ följer att den som är häktad när en rättspsykiatrisk undersökning har genomförts som visar att den häktade behöver psykiatrisk tvångsvård eller annan vård som inte lämpligen kan ges på häktet enligt huvudregeln skall föras över till en enhet inom hälso- och sjukvården. Avsikten med bestämmelsen är att den häktade när undersökningen har avslutats inte skall behöva vistas i häkte om han är i behov av bl.a. psykiatrisk vård (prop. 1994/95:194 s. 26).

En konsekvens av det rådande systemet är således att personer som visar sig lida av en allvarlig psykisk störning och som därför rimligen borde vistas på en sjukvårdsenhet i stället – kanske under en längre

period beroende på huvudförhandlingens omfattning – sitter i häkte. Det förhållandet kan ifrågasättas såväl utifrån ett vårdperspektiv som från ett mer allmänt humanitärt perspektiv. Om den rättspsykiatriska undersökningen görs före huvudförhandlingen minskas den tid som en allvarligt psykiskt störd person behöver förvaras på ett häkte och han får snabbare tillgång till adekvat psykiatrisk vård.

Den rättspsykiatriska bedömningens betydelse för skuldfrågan

Skuldfrågan i ett brottmål består av objektiva rekvisit och subjektiva rekvisit. Det subjektiva rekvisitet är i regel att gärningen förövats med uppsåt. Endast om den tilltalades handling uppfyller båda dessa rekvisit kan han dömas för ett brott. När det i 2 § första stycket LRPÜ talas om att övertygande bevisning skall ha förebragts om att den misstänkte har begått *gärningen* avses emellertid endast de objektiva rekvisiten för det aktuella brottet (prop. 1990/91:58 s. 503 f). Rätten skall således kunna konstatera att övertygande bevisning har lagts fram för att den tilltalade rent faktiskt har utfört den handling som anges i åtalet. Däremot förutsätts inte att rätten har tagit ställning till vilket uppsåt den tilltalade kan ha haft. Uppsåtet har emellertid betydelse såväl för bedömningen av om åtalet överhuvudtaget är styrkt som för hur den ifrågavarande gärningen skall rubriceras. En rättspsykiatrisk undersökning kan därför ge rätten underlag för att avgöra om den tilltalade handlat med sådant uppsåt eller sådan oaktsamhet som krävs för en fällande dom (prop. 1990/91:58 s. 502 och s. 504, se även JuU 1987/88:3 s. 6; jfr SOSFS 1996:14 (M) s. 4 där det uttalas att domstolen vid beslutet om rättspsykiatrisk undersökning inte har tagit ställning till gärningens subjektiva rekvisit, dvs. om det förelåg uppsåt; jfr också rättsfallet RH 1999:139 där hovrätten kom fram till att den misstänkte visserligen hade begått ett antal gärningar som objektivt var att se som brott men att det mot bakgrund av den rättspsykiatriska utredningen inte kunde anses att ha visats att han var i sådan grad medveten om sitt handlande att han kunde anses ha begått gärningarna uppsåtligen). Likaså kan undersökningen komma att ligga till grund för brottsrubriceringen, såsom t.ex. dråp i stället för mord.

Om den misstänkte hävdar att han vid gärningstillfället tillfälligt inte var vid sina sinnens fulla bruk kan en rättspsykiatrisk undersökning utförd före huvudförhandlingen belysa även denna fråga när rätten skall ta ställning till skuldfrågan.

De nu gällande reglerna om fortsatt huvudförhandling utgår emellertid i första hand från att rätten vid den fortsatta huvudförhandlingen, alltså efter en rättspsykiatrisk undersökning, endast skall

bestämma påföljden och att skuldfrågan således skall vara utredd och klar. I andra fall skall ny huvudförhandling hållas (prop. 1992/93:25 s. 27 f.). Men hur skall skuldfrågan kunna vara klar om rätten endast har tagit ställning till de objektiva rekvisiten för ett brott? Och har rätten ändå faktiskt tagit ställning till även uppsåtsfrågan vid den första förhandlingen innebär ju det att rätten vid den fortsatta huvudförhandlingen skall göra detta på nytt, denna gång med ett mer omfattande underlag i form av ett rättspsykiatriskt utlåtande. Lämpligheten av detta kan ifrågasättas.

Ett exempel kan belysa de problem som detta medför. Den tilltalades försvarare inser sedan han fått del av det rättspsykiatriska utlåtandet att han argumenterat helt fel i frågor rörande uppsåtet. Vid den fortsatta huvudförhandlingen angriper han därför dessa frågor utifrån en helt ny infallsvinkel. Förutsätts det vid detta tillfälle att skuldfrågan är helt klar och endast påföljdsfrågan återstår kan den tilltalade med visst fog kunna komma att uppfatta rätten som jävig.

Det är mot bakgrund av det nu anförda bäst om rätten har tillgång till allt underlag som kan behövas när den har att ta ställning till skuldfrågan vid den första och – som det borde vara – enda huvudförhandlingen.

Den rättspsykiatriska undersökningens betydelse för medtalande

I mål där det förekommer flera tilltalade uppstår särskilda problem med nuvarande ordning. Det händer ibland att rätten efter huvudförhandlingen beslutar att en av de tilltalade skall genomgå rättspsykiatrisk undersökning men meddelar deldom beträffande de andra. Ett exempel härpå är den s.k. Malexanderrättegången. I sådana fall kan deldom meddelas gentemot dem som inte skall genomgå undersökning (30 kap. 3 § RB), vilket också skedde i Malexanderrättegången. Den som genomgår den rättspsykiatriska undersökningen kan härigenom få del av domen gentemot de övriga innan målet mot honom själv är avslutat. På det viset kan han konstatera hur rätten har resonerat och vilken tyngd den har tillmätt bevisningen i målet. Det är ofta svårt för att inte säga omöjligt att utforma den första domen på ett sådant sätt att inte den som genomgår rättspsykiatrisk undersökning berörs. Den undersöktes kunskap om innehållet i domen kan sedan ligga till grund för en begäran om komplettering av bevisningen i målet och leda till att huvudförhandlingen får tas om mot honom.

Ett annat mer praktiskt problem är naturligtvis det arbete rätten måste lägga ned på att författa två domar i stället för en. Med den

moderna teknik som nu finns i domstolarna skall detta problem dock inte överdrivas.

Det är också på det viset att uttalandena i ett rättspsykiatrisk utlåtande avseende en av de tilltalade kan ha betydelse – i vart fall indirekt – även för bedömningen av de medtilltalades skuld. Ett teoretiskt exempel kan ges. Två personer visas ha vistats i ett slutet rum där en tredje person dödats på ett bestialiskt sätt. En rättspsykiatrisk undersökning visar att den ena personen är allvarligt psykiskt störd och att han är fullt kapabel att begå bestialiska våldsdåd. En sådan bedömning påverkar naturligtvis rättens bedömning när den har att ta ställning till den andra personens skuld, särskilt om denne nekar till brott.

Om deldom mot medtälade meddelas kommer dessa inte att ha någon möjlighet att kunna åberopa slutsatser i utlåtandet som skulle kunna tala till deras fördel.

3.3 Nackdelar med att den rättspsykiatriska undersökningen genomförs före huvudförhandlingen

Vi har nu angett en del skäl som talar för att den rättspsykiatriska undersökningen bör genomföras före huvudförhandlingen. Det finns emellertid även skäl som talar häremot.

Ingrepp i den personliga integriteten

En rättspsykiatrisk undersökning innebär otvivelaktigt ett betydande ingrepp i den misstänktes personliga integritet. Vi har redogjort närmare för själva undersökningen i avsnitt 1.3.1. Det skulle kunna hävdas att om den rättspsykiatriska undersökningen regelmässigt genomförs före huvudförhandlingen kan det leda till att fler än i dag får genomgå en sådan undersökning men sedan frikännas.

Integritetsfrågan kan delas upp i två delar. För det första innebär själva undersökningen, som ju i de flesta fall även innebär ett frihetsberövande, ett integritetsingrepp. Dessutom kan innehållet i själva utlåtandet uppfattas som kränkande. Vi kommer längre fram att mer ingående lägga fram vår syn på integritetsfrågan.

Nackdelar för medåtalade

Beslutar rätten om rättspsykiatrisk undersökning vad beträffar t.ex. en av tre gemensamt åtalade före huvudförhandlingen innebär det att de övriga kan få vänta på huvudförhandlingen till dess att undersökningen är färdig. Sådana situationer kan dock redan i dag uppstå om den som är aktuell för en rättspsykiatrisk undersökning erkänner en gärning medan de övriga inte gör det. Förundersökningen kan även av andra skäl komma i otakt, t.ex. om en DNA-analys skall göras eller om någon av flera misstänkta erkänner ett brott medan de andra inte gör det.

Är de misstänkta anhållna eller häktade skall huvudförhandling enligt huvudregeln i 45 kap. 14 § RB hållas senast en vecka efter det att åtal har väcks. Denna regel kan emellertid frångås om t.ex. en rättspsykiatrisk undersökning skall göras eller längre uppskov är nödvändigt på grund av någon annan omständighet. Denna undantagsregel torde även träffa de medtilltalade om åtalen handläggs gemensamt i en och samma rättegång.

Skuldfrågans betydelse för den rättspsykiatriska bedömningen

Företrädare för Rättsmedicinalverket har framhållit att den rättspsykiatriska diagnosen till stor del grundar sig på en bedömning av uppgifter om den undersöktes tidigare beteende och att därigenom själva gärningen kan vara en väsentlig del av bedömningsunderlaget. Är de som utför undersökningen osäkra på om den undersökte verkligen har begått gärningen kan deras utlåtandet i motsvarande mån bli osäkrare.

Vetskapen om att den som undersöks har begått gärningen är, enligt Rättsmedicinalverket, emellertid inte lika betydelsefull för undersökningen vid alla sorters brott. Det är främst vid vissa typer av brott som brottet i sig kan ha avgörande betydelse för undersökningens resultat. Här avses främst mycket grova våldsbrott som till synes inte kan ges någon annan förklaring än att förövaren varit påverkad av en psykiatrisk sjukdom. I sådana fall måste även själva sättet – eller hur brottet har begåtts – vägas in i bedömningen. Till dessa speciella gärningar kan även hänföras vissa sexualbrott riktade mot barn. Vi kommer längre fram att redovisa vår uppfattning i denna fråga.

Bevisupptagningen fördröjs

Om undersökningen genomförs före huvudförhandlingen går det längre tid mellan tidpunkten för brottet och bevisupptagningen. Man måste

emellertid samtidigt väga in att förutsättningarna för en god bevisvärdering blir avsevärt mycket sämre om hela förhandlingen måste tas om än om fyra ytterligare veckor förflyter från brottet till bevisupptagningen. Att ett vittne får vänta några veckor till dess han lämnar sin berättelse är ofta inte heller så avgörande när det gäller det försämrade bevisvärdet som det är när vittnet skall upprepa sin redogörelse vid två huvudförhandlingar. Som nämnts kan det vid det andra tillfället vara svårt att hålla klart för sig vad man minns från det som man har iakttagit och vad man minns från den första huvudförhandlingen. Det är ju också så att många brottsutredningar tar lång tid och att det redan idag kan gå åtskilliga månader från ett brott till huvudförhandlingen. Att huvudförhandlingen förskjuts är visserligen ett problem i bevishänseende, men inte av den digniteten som dubbla huvudförhandlingar innebär.

3.4 En huvudregel om att den rättspsykiatriska undersökningen genomförs före huvudförhandlingen?

Vi har tidigare (avsnitt 3.1) diskuterat olika tänkbara lösningar på jävsproblematiken. Vi menar mot bakgrund av den genomgången, att den bästa och kanske enda möjliga vägen för att lösa problemet är att som en huvudregel låta den rättspsykiatriska undersökningen utföras före huvudförhandlingen.

Med en sådan lösning går det inte att hålla fast vid kravet på övertygande bevisning som förutsättning för rättspsykiatrisk undersökning. Kravet på övertygande bevisning måste ersättas av andra kriterier. En första fråga blir vilket beslutsunderlag som bör krävas för ett beslut om rättspsykiatrisk undersökning. Det underlaget bör avse såväl själva gärningen – misstankegraden – som den misstänktes person – dvs. dennes psykiska status.

Vi har pekat på vissa nackdelar som är förknippade med den nu skisserade lösningen. En andra fråga blir därför om dessa nackdelar är så stora att man hellre bör låta det vara som det är nu. Vi kommer först att granska de problem som Rättsmedicinalverket har påtalat. Därefter kommer den viktiga frågan om den misstänktes integritet. Till sist kommer vi att ta upp vissa särskilda regler – bl.a. förfaranderegler – som kan behövas för att uppväga de nackdelar som vårt förslag inefattar.

3.4.1 Det måste finnas tillräcklig utredning om gärningen

Utredningen om själva gärningen måste liksom nu ha nått en viss nivå innan det kan bli aktuellt att meddela beslut om rättspsykiatrisk undersökning. Misstanken – objektivt sett – om att en viss person har begått gärningen får inte vara för vag.

Olika grader av misstanke om brott

I RB finns olika sätt att uttrycka misstankegraden för sannolikheten för att någon gjort sig skyldig till brott. Den lägsta graden av sannolikhet anses vara uttrycket att någon *kan misstänkas* för brottet. En högre grad är *skäligen misstänkt*. Då någon är skäligen misstänkt för ett brott skall han, då han hörs, underrättas om misstanken. Uttrycket förekommer även vid s.k. utredningshäktning. *Sannolika skäl* är nästa nivå. Sannolika skäl krävs normalt vid häktning. Om åtal inte har väckts eller den misstänkte inte har erkänt gärningen krävs sannolika skäl för misstanke om brott för beslut om § 7-intyg. För åtal krävs ytterligare ett steg på skalan, nämligen att *tillräckliga skäl* föreligger för åtal. Detta brukar också uttryckas som att åklagaren på det föreliggande materialet skall kunna förvänta sig en fällande dom. Vid en fällande dom används uttrycket *ställt utom rimligt tvivel*. Ett annat uttryck vid fällande dom är att domstolen finner åtalet vara *styrkt*. För beslut om rättspsykiatrisk undersökning förutsätts idag att *övertygande bevisning* lagts fram om den misstänkte inte har erkänt. Det finns härutöver vissa andra misstankegrader angivna i RB. Frågan är vilken nivå som kan tänkas godtagbar. Eftersom vi kan bortse från ”övertygande bevisning” eller något annat uttryck som förutsätter att bevisupptagning skett, återstår främst ”sannolika skäl” och ”tillräckliga skäl”.

Sannolika skäl för brottsmisstanken?

Det har i två äldre utredningar föreslagits att beslut om rättspsykiatrisk undersökning skall kunna meddelas redan om någon är på sannolika skäl misstänkt för ett brott.

Den s.k. Bexeliuskommittén föreslog i sitt betänkande Psykiskt störda lagöverträdare (SOU 1977:23) att undersökningstiden vid rättspsykiatriska undersökningar i normalfallet borde kunna kortas ner till två veckor. Med hänsyn härtill ansåg kommittén att en sådan undersökning skulle kunna beslutas redan om den misstänkte hade

erkänt gärningen eller sannolika skäl förelåg att han hade begått den. Om den misstänkte var häktad och undersökningen krävde längre tid än vad som förutsattes för normalfallen borde, enligt kommittén, kravet på erkännande eller övertygande bevisning dock kvarstå (SOU 1977:23 s. 292 f).

I förslaget till specialmotivering framhöll kommittén att kravet på övertygande bevisning måste ses mot bakgrund av den långa tid som de rättspsykiatriska undersökningarna tog. Vidare angavs att man inte kunde beröva en misstänkt friheten i månader utan att övertygande bevisning om skuld hade förebragts (SOU 1977:23 s. 369). Detta bör ses i ljuset av att genomsnittstiden för undersökningar – väntetid jämte undersökning – under de tre senaste åren före Bexeliuskommitténs betänkande uppgick till 9-12 veckor för häktade och 15-20 veckor beträffande dem som var på fri fot.

Betänkandet medförde inte någon ändrad lagstiftning, bortsett från ändringar i vissa delfrågor, utan frågorna överlämnades till Socialberedningen.

I Socialberedningens betänkande Psykiatrin, tvånget och rättssäkerheten (SOU 1984:64), föreslogs på nytt att beslut om en rättspsykiatrisk undersökning skulle kunna meddelas redan om sannolika skäl för misstanke om brott förelåg. Man var emellertid tveksam till om undersökningarna skulle kunna slutföras inom två veckor, som Bexeliuskommittén utgått från, utan ansåg att en rimlig tid i stället skulle kunna vara en månad (SOU 1984:64 s. 305).

Vid denna tid – år 1984 – gällde lagen (1966:301) om rättspsykiatrisk undersökning i brottmål. Enligt 4 § i denna lag skulle skriftligt utlåtande över undersökningen avges till rätten inom sex veckor från det beslutet om undersökningen kom in till den klinik eller station till vilken undersökningen hörde. Socialberedningen föreslog att denna tid skulle kortas till normalt fyra veckor.

Inte heller Socialberedningens förslag godtogs när det gällde beslut om rättspsykiatrisk undersökning på sannolika skäl. Departementschefen uttalade bl.a. att hänsynen till den misstänkte krävde att skuldfrågan hade klarlagts innan denne underkastades ett så långtgående ingrepp som rättspsykiatrisk undersökning innebär (prop. 1990/91:58 s. 504).

Fördelen med de båda utredningarnas förslag om rättspsykiatrisk undersökning redan när det finns sannolika skäl för misstanke om brott är att undersökningen kommer igång snabbare och kan pågå samtidigt med förundersökningen. På så vis blir inte huvudförhandlingen fördröjd i onödan.

Nackdelarna är emellertid flera. Förundersökningen är ännu inte färdig. Åklagaren väcker kanske inte åtal alls eller endast i begränsad

utsträckning när förundersökningen är klar. Från Rättsmedicinalverket har även påtalats att det kan vara svårt för den rättspsykiatriska undersökningsenheten att genomföra undersökningen utan tillgång till förundersökningen. Sådana problem kan visserligen redan nu uppkomma före åtalet i erkännandefallen. I dessa fall kan man dock i allmänhet utgå från att förundersökningen kommer att avslutas inom den tid som den rättspsykiatriska undersökningen pågår. Dessutom innebär ett erkännande normalt att den misstänkte mera öppet berättar om gärningen vid undersökningen.

I och för sig vore sannolika skäl för misstanke om brott en bra nivå. Det är den misstankegrad som krävs vid häktning och i de många fall där den rättspsykiatriska undersökningen avser en häktad skulle undersökningen kunna genomföras under häktningstiden. Det skulle emellertid framstå som en alltför låg misstankenivå för ett sådant ingrepp i den personliga integriteten som en undersökning innebär. Vi menar att utredningen måste ha nått längre än till sannolika skäl för brottsmisstanken.

Åtal har väckts / tillräckliga skäl?

Den nivå på bevisningen som kommer närmast över sannolika skäl är *tillräckliga skäl* och är det kriterium som gäller när åklagaren skall väcka åtal. Kravet på att tillräckliga skäl skall föreligga för att en åklagare skall vara skyldig att väcka åtal består av två delar. Åklagaren skall först ta ställning till om den gärning som utreds innefattar ett brott. Här skall såväl gärningens objektiva som subjektiva sidor beaktas. Det skall tas hänsyn även till sådant som kan utesluta straffbarhet som t.ex. att gärningen har begåtts i nödvärn eller att brottet är preskriberat. Om åklagaren konstaterar att det är fråga om ett brott skall han även pröva styrkan av den bevisning som finns för att den misstänkte har begått gärningen. Bevisningen måste vara så stark att åklagaren på objektiva grunder kan förvänta sig en fällande dom. Åklagaren skall göra denna bedömning när förundersökningen är färdig.

Statistiken talar för att åklagare är återhållsamma med att väcka åtal om läget inte är sådant att åtalet verkligen leder till en fällande dom. År 1998 meddelades 58 667 brottmålsdomar i tingsrätterna. Av dessa var 54 867 fällande domar och 3 800 (6,5 procent) friande/åtalet ogillades. År 1997 var förhållandet fällande domar respektive friande/åtalet ogillades 54 145 respektive 3 938 (6,8 procent). Statistiken för åren 1996 och 1995 skiljer sig inte särskilt mycket från den nu redovisade (Statistik från Brottsförebyggande rådet).

När det gäller mål där den misstänkte är häktad – vilket är den vanligaste situationen när frågor om rättspsykiatrisk undersökning kommer upp – finns det inte någon färsk statistik som utvisar förhållandet mellan häktade personer och friande/fällande domar. Domstolsverket gjorde emellertid en undersökning år 1989 som utvisade att av dem som var häktade fram till domen i målet var det tre procent som helt frikändes (DV-rapport 1989:9 s. 26). Det skall tilläggas att det inte av denna statistik går att utläsa om de dömdes också för just det brott som de häktats för. Även om äldre statistik alltid skall behandlas med försiktighet finns det skäl att anta att siffrorna i dag inte skiljer sig särskilt mycket från år 1989.

Den nu redovisade statistiken visar således att i de allra flesta fall leder åtal också till fällande dom, och att detta gäller i än högre grad när den misstänkte är häktad.

Det finns en del andra processuella regler som är kopplade till åtalet. Yttrande från frivården och § 7-intyg får inhämtas när allmänt åtal har väckts. Före den 1 juli 1992 fick personundersökning inhämtas endast om sannolika skäl för misstanke om brott förelåg eller om den misstänkte erkänt gärningen. Detta visade sig medföra olägenheter eftersom det ibland var nödvändigt att hålla en särskild förhandling för att pröva om sannolika skäl för misstanke om brott förelåg.

Vi har påpekat att sannolika skäl för brottsmisstanke är en för låg tröskel när det gäller att besluta om en så ingripande åtgärd som rättspsykiatrisk undersökning. Frågan är om man i stället kan knyta den kritiska punkten till åtalet, alltså på det stadium då åklagaren måste anse sig ha tillräckliga skäl att förvänta sig en fällande dom?

I den departementspromemoria (Ds 1990:88) som föregick 1992 års personuppgiftslagstiftning uttalades bl.a. följande.

Ett åtal föregås av en åklagarprövning huruvida tillräckliga skäl för åtal föreligger. Kravet är härvid att åklagaren, med utgångspunkt från den föreliggande utredningen, skall kunna räkna med en fällande dom. Mot bakgrund härav kan det ifrågasättas om en särskild prövning från domstolens sida i frågan om sannolika skäl föreligger normalt är motiverad i de fall då allmänt åtal är väckt. Det säger sig självt att en regel som inte kräver någon prövning i dessa fall förenklar domstolarnas hantering av frågan. Den olägenheten ur integritetssynpunkt som en sådan ordning kan medföra för de misstänkta som förnekar brott uppvägs av att domstolen inte behöver göra en från olika synpunkter olämplig förhandsbedömning i skuldfrågan. Det kan dock givetvis finnas vissa situationer då domstolen inte bör inhämta yttrande trots att åtal har väckts och påföljdsfrågan är sådan att det i och för sig finns behov av ett yttrande. Det kan vara därför att brottet

är preskriberat eller att det annars finns särskilda skäl att anta att åtalet kommer att ogillas.

I lagstiftningsärendet instämde departementschefen i detta resonemang (prop. 1991/92:2 s. 19-20).

De synpunkter som fördes fram i promemorian kan i viss utsträckning anläggas även på beslut om rättspsykiatrisk undersökning. Det förutsätter emellertid att rättens kontroll av att det inte finns några särskilda skäl som talar mot en undersökning byggs ut och formaliseras. Rätten kan alltså – vilket också uttalas i promemorian – enligt vår uppfattning inte helt nöja sig med åtalet utan en mer nyanserad prövning måste ske från fall till fall. En sådan prövning skulle i vissa fall kunna ske vid ett sammanträde. De nackdelar ur effektivitets- och kostnadssynpunkt som var förknippade med ett sammanträde när det gällde personutredningar gör sig ju inte alls lika gällande beträffande rättspsykiatrisk undersökning eftersom dessa är så mycket färre.

När åtal har väckts har utredningen i normalfallet nått en sådan nivå att rätten i och för sig borde kunna besluta om rättspsykiatrisk undersökning. Åklagaren skall på objektiva grunder kunna förvänta sig en fällande dom. Statistiken visar även att det övervägande antalet åtalade faktiskt också döms för brottet, särskilt om den misstänkte är häktad. Åklagarens bedömning baseras på förundersökningsprotokollet som normalt skall ges in till rätten när åtal väcks. Härtill kommer att rätten har möjlighet att granska stämningsansökningen i vilken bevisuppgift m.m. finns antecknat.

Väckt åtal, sett enbart utifrån vilken utredning som finns om brottet, skulle därför kunna vara den punkt där beslut om rättspsykiatrisk undersökning kan fattas.

Medgivande?

En särskild situation uppstår om den misstänkte före åtalet visserligen inte erkänner gärningen men förklarar sig villig att genomgå en rättspsykiatrisk undersökning. Det kan övervägas om rätten på grundval av ett sådant medgivande borde kunna förordna om rättspsykiatrisk undersökning. Av olika skäl är dock detta inte särskilt lämpligt. Tillräcklig utredning om gärningen måste finnas före beslutet. Det måste stå klart att en huvudförhandling kommer att hållas i målet. Utredningar kan ju läggas ned även om någon varit på sannolika skäl misstänkt för ett brott.

3.4.2 Det måste finnas utredning om den misstänktes psykiska status

Det finns enligt gällande rätt inte något krav på att en professionell bedömare skall ha rekommenderat en rättspsykiatrisk undersökning på psykiatriska grunder. Det är tillräckligt att någon med viss grad av säkerhet kan knytas till själva brottet. Något § 7-intyg som på sakliga grunder påvisar ett behov av en rättspsykiatrisk undersökning krävs alltså formellt inte.

Problemet skall emellertid inte överdrivas. Det kan nämnas att det i ett äldre lagstiftningsärende diskuterades om ett läkarintyg skulle krävas före ett beslut om rättspsykiatrisk undersökning. Departementschefen förutsatte då att domstolarna utan särskild föreskrift skulle införskaffa ett sådant intyg om beslut om rättspsykiatrisk undersökning övervägdes men behovet inte helt framgick av annan utredning (prop. 1964:90 s.73).

I praktiken föregås en rättspsykiatrisk undersökning ofta av en § 7-undersökning. Under år 1999 genomfördes sammanlagt 657 rättspsykiatriska undersökningar. Av de undersökta bedömdes 343 lida av en allvarlig psykisk störning. Samma år genomfördes 1 838 § 7-undersökningar. Av dessa ledde 645, alltså en dryg tredjedel, till bedömningen att den undersökte borde genomgå en rättspsykiatrisk undersökning. I 890 fall konstaterades att någon allvarlig psykisk störning inte förelåg, se Bilaga 2.

Om rätten skall kunna besluta om rättspsykiatrisk undersökning före huvudförhandlingen bör det enligt vår uppfattning normalt, och som ett komplement till den utredning om brottet som tillkommit genom åtalet, även finnas utredning avseende den misstänktes psykiatriska tillstånd. En sådan utredning skulle lämpligen kunna bestå i ett § 7-intyg.

Det torde emellertid inte i alla situationer vara nödvändigt att inhämta en § 7-undersökning före ett beslut om rättspsykiatrisk undersökning. En § 7-undersökning borde kunna underlåtas om den misstänkte genomgår eller nyligen har genomgått psykiatrisk tvångsvård. Den uppfattningen korresponderar i viss utsträckning med en bestämmelse i 3 § LRPV som innebär att rätten får överlämna en person till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning trots att inte en rättspsykiatrisk undersökning har utförts, under förutsättning att den misstänkte genomgår rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning och ett yttrande med visst innehåll har inhämtats från den chefsöverläkare som är ansvarig för vården. Härutöver skulle det kunna anses rimligt att förbigå en § 7-undersökning om den misstänkte inom inte alltför lång tid tillbaka har genomgått psykiatrisk tvångsvård.

Det är emellertid angeläget att komma ihåg att rättspsykiatriska bedömningar är tillförlitliga avseende någons psykiska tillstånd endast en viss begränsad tid efter undersökningen. Personer som är psykiskt sjuka kan givetvis tillfriskna både efter en lång och en kort tid efter undersökningen. Uppkommer gränsdragningsfrågor kan det därför vara lämpligast att först förordna om en § 7-undersökning.

3.4.3 Den rättspsykiatriska diagnosen skall vara möjlig att ställa redan när åtal har väckts

Rättsmedicinalverket har pekat på att skuldfrågan i vissa fall kan ha stor betydelse för den rättspsykiatriska diagnosen (avsnitt 3.3). Verket har framhållit att det kan vara svårt att ställa en säker diagnos om de som genomför undersökningen inte kan känna sig säkra på att den undersökte verkligen har begått den åtalade gärningen. Med nuvarande lagstiftning tillgodoses detta genom kravet på att gärningen är erkänd eller att rätten har funnit övertygande bevisning föreligga för den misstänktes skuld.

Det är enligt Rättsmedicinverket framförallt vid vissa typer av brott som det kan vara svårt att ställa en slutlig diagnos utan att säkert veta om den misstänkte har begått brottet. Det kan röra sig om svårförklarade handlingar, t.ex. bestialiska eller bisarra våldsdåd och sexualbrott som riktar sig mot barn. I sammanhanget måste då även vägas in om den misstänkte inte tidigare har begått några brott och om man inte heller av levnadsbeskrivningen i ett § 7-intyg kan få en förklaring till beteendet.

I flertalet undersökningar är emellertid den undersökte inte ett oskrivet blad där inte något annat än en psykisk sjukdom kan förklara gärningen. För det första har en del av dem som undersöks tidigare varit föremål för psykiatrisk vård. För det andra har många dömts för brott. Och för det tredje består ju själva den rättspsykiatriska undersökningen av ett ganska finmaskigt nät där givetvis flera faktorer spelar in vid bedömningen av om det föreligger en allvarlig psykisk störning. Själva den brottsliga gärningen är med andra ord inte den enda faktor som inverkar på bedömningen. Som framgår av Socialstyrelsens föreskrifter (SOSFS 1996:14 (M)) krävs i allmänhet för en rättspsykiatrisk diagnostik och bedömning samtal under flera dagar. Härtill kommer de övriga undersökningsinstrument som det har redogjorts för tidigare (avsnitt 1.3.1).

I de senast nämnda fallen bör det rimligen gå att ställa en diagnos utan att en domstol har uttalat sin uppfattning i skuldfrågan. Det är ju också på det viset att inte heller en domstol kan uttala sig med absolut

visshet om den undersöktes skuld när den idag finner att övertygande bevisning föreligger. Den rättspsykiatriska undersökningen kan ibland komma att ha betydelse för skuldfrågans bedömning, givetvis främst när det gäller uppsåtet, men även undantagsvis i andra fall. Härtill kommer att enligt gällande rätt kan den misstänkte åberopa ny bevisning efter undersökningen som vid en ny huvudförhandling leder till att han frikänns. En dom kan ju också överklagas och vid en andra prövning leda till ett frikännande i överinstansen.

En annan aspekt som bör beaktas är att en misstänkts erkännande visserligen kan ligga till grund för ett beslut om rättspsykiatrisk undersökning men att det inte är säkert att det är den för undersökningen mest intressanta gärningen som erkänts. En av tio påstådda gärningar kanske erkänns och den tionde kan vara en stöld som erkänns medan de nio andra är grövre våldsbrott. Vidare kan det vara så att endast ett moment av en gärning, kanske ett knytnävsslag men inte ett påstått knivstick, erkänns. På grundval härav kan beslut om rättspsykiatrisk undersökning meddelas. I dessa fall kan man fråga sig i vilken utsträckning som erkännandet verkligen har betydelse för undersökningen. Det nu sagda pekar på att den som genomför en undersökning inte alltid – trots erkännandet – kan utgå från att ett för undersökningen relevant brott har begåtts när en diagnos skall ställas.

Även när det gäller de mer svårförklarade fallen kan man ifrågasätta om det verkligen är nödvändigt för den rättspsykiatriska diagnosen att rätten uttalar att övertygande bevisning föreligger. Ett sätt att komma runt detta problem kan vara att undersökningsteamet uttalar sig reservationsvis i utlåtandet på så sätt att slutsatsen att den undersökte lider av allvarlig psykisk störning endast gäller under förutsättning att han verkligen begått gärningen. Enligt vår uppfattning borde emellertid undersökningsteamet som en arbetshypotes även i dessa fall normalt kunna utgå från den av åklagaren beskrivna gärningen och omständigheterna kring denna vid undersökningen. Så fungerar det med nuvarande system när någon har erkänt en gärning – kanske långt innan åtal har väckts. Undersökningsteamet har sedan åtal väckts tillgång till förundersökningsprotokollet och stämningsansökningen. Av stämningsansökan framgår också den bevisning åklagaren kommer att åberopa vid huvudförhandlingen. Teamet bör kunna lägga dessa handlingar till grund för undersökningen. Förnekar den misstänkte gärningen eller några av gärningarna får detta tas i beaktande vid bedömningen precis som man skall göra i dagsläget enligt de föreskrifter och allmänna råd som reglerar undersökningen.

I detta sammanhang kan det finnas skäl att påminna om att de rättspsykiatriska undersökningarna i t.ex. Norge och Danmark i de flesta fall genomförs före huvudförhandlingen utan att detta, såvitt har

framkommit, lett till några problem för den rättspsykiatriska bedömningen. Även om man beaktar att den straffrättsliga särregleringen för psykiskt störda lagöverträdare där är annorlunda utformad än i Sverige, utgör denna jämförelse ett starkt stöd för att den lösning vi skisserar kan förena de processrättsliga och rättspsykiatriska intressena på ett fullt godtagbart sätt.

Det är naturligtvis även på det sättet att det nuvarande systemet med erkännande eller av domstolen fastställd skuld under årens lopp har blivit något som man inom rättspsykiatrin har anpassat sig till och som det kan vara svårt att frigöra sig från. Under utredningens gång har det också sagts att det av oss tänkta systemet nog inte skulle ha mött några större invändningar om man inte hade behövt ta hänsyn till status quo.

Vår bedömning blir således att en diagnos i det övervägande antal fallen bör kunna ställas redan när åtal har väckts i målet.

Vi vill dock framhålla att vi har förståelse för Rättsmedicinalverkets synpunkter rörande dessa frågor. Vi utesluter heller inte att det kan finnas situationer – kanske beroende på just gärningens oförklarlighet – som gör att det finns skäl att vänta med undersökningen tills rätten har kunnat göra ett mer bestämt uttalande i skuldfrågan, alltså till efter huvudförhandlingen. Vi kommer längre fram att föreslå att ett sammanträde kan hållas för prövning av frågan om rättspsykiatrisk undersökning. En fråga som kan behandlas vid ett sådant sammanträde kan vara om det av hänsyn till säkerheten i den psykiatriska diagnosen finns skäl att vänta med undersökningen till efter huvudförhandlingen.

3.4.4 Integritetsskäl får inte väga över

En rättspsykiatrisk undersökning innebär ett betydande ingrepp i den misstänktes personliga integritet. Det går inte att blunda för att det är i denna del som särskilda problem uppstår om den rättspsykiatriska undersökningen skall genomföras före huvudförhandlingen. Problemet hänger naturligtvis samman med risken för att den som har åtalats och sedan genomgått en undersökning efter huvudförhandlingen i målet frias från misstanke om brott. Den som på detta sätt visar sig vara oskyldig har då i onödan fått genomgå en undersökning som är ingripande i integritetshänseende.

Vi har tidigare nämnt att frågan om integritetsintrånget kan delas upp i två delar. Den första avser själva undersökningen. Häri ligger den tid som åtgår för undersökningen och de olika moment som ingår i denna. Den andra delen kan sägas bestå i själva utlåtandet.

Integritetsingreppet påverkas av hur lång tid undersökningen tar och hur den genomförs

En utgångspunkt är givetvis att ingen i onödan skall utsättas för intrång i den personliga integriteten. Alla former av tvångsmedel inom straffprocessrätten innebär emellertid sådana ingrepp. En jämförelse kan göras med häktningsinstitutet. En person som endast på sannolika skäl är misstänkt för ett brott kan få tillbringa ett ansevärt antal månader i häkte. Förutom själva förvaringen på ett häkte tillkommer bl.a. att den häktades förbindelser med omvärlden under denna tid kan inskränkas genom beslut om särskilda restriktioner (24 kap. 5 a § RB). Ett annat exempel är att någon som endast är skäligen misstänkt för ett brott kan underkastas kroppsbesiktning.

Tvångsmedel får tillgripas endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte. Tvångsåtgärden skall alltså i fråga om art, styrka, räckvidd och varaktighet stå i rimlig proportion till vad som kan vinnas med åtgärden. En rättspsykiatrisk undersökning är inte något tvångsmedel enligt RB:s systematik men motsvarande synpunkter som när det gäller tvångsmedel kan anläggas även på en sådan undersökning.

Tiden för undersökningarnas genomförande har väsentligen förkortats. Vid en jämförelse med t.ex. övriga nordiska länder står vi oss väl. Före en lagändring som trädde i kraft år 1992 skulle skriftligt utlåtande över undersökningen avges till rätten inom sex veckor från det beslutet kom in till undersökningsenheten om den misstänkte var häktad. Numera gäller att utlåtandet skall ges in inom fyra veckor om den som skall undersökas är häktad. Endast om synnerliga skäl föreligger får rätten medge anstånd. Det har nämnts att tiden för själva undersökningen uppgår till ungefär två och en halv vecka. En jämförelse kan göras med äldre förhållanden. Genomsnittstiden för en undersökning, inkluderande väntetid och undersökning, var ännu vid mitten av 1970-talet 9-12 veckor för häktade personer. Det säger sig självt att en så tidsödande och ingripande undersökning inte bör tillåtas på alltför lösa grunder. Samtidigt skall man komma ihåg att häktning under kanske åtskilliga månader, till och med år, endast förutsätter sannolika skäl för misstanke om brott.

Genom de föreskrifter och allmänna råd som numera – till skillnad från förr – reglerar formen för en rättspsykiatrisk undersökning har undersökningarna fått en enhetlig form. Undersökningarna hade dessförinnan inte följt någon formaliserad mall vilket innebar att den enskilde undersökarens inflytande på undersökningarna var stort. Frånvaron av en sådan mall ansågs kunna leda till att utlåtandet kunde bli en ”sämre sorts kriminaljournalistik” (Lidberg och Freese, Rätt och

psykiatri s. 125, Lund 1985). När det gäller själva undersökningen får vi hänvisa till det avsnitt där det redogörs för denna (avsnitt 1.3.1).

Även om undersökningen inte är frivillig får varken de olika undersökningsmomenten eller provtagningen ske med tvång. Den som skall undersökas avgör själv i vilken omfattning han vill medverka i undersökningen. Även om han inte medverkar måste dock undersökningen genomföras.

Det kan mot bakgrund av det sagda konstateras att den yttre ramen för en rättspsykiatrisk undersökning har förändrats vid en jämförelse med äldre förhållanden. Den är numera i betydligt högre utsträckning ägnad att tillgodose den undersöktes krav på integritetsskydd. Däremot kan man inte bortse från att en rättspsykiatrisk undersökning kan uppfattas som mer ingripande eller som en extra börda jämfört med att sitta i häkte. Det gäller naturligtvis främst om man gör en rent tidsmässig jämförelse, alltså cirka två och en halv vecka i häkte jämfört med en undersökning som tar samma tid.

Integritetsingreppet påverkas av hur utlåtandet formuleras

En rättspsykiatrisk undersökning mynnar ut i ett utlåtande där undersökningens slutsatser redovisas. I utlåtandet ingår en medicinsk-psykiatrisk utredning, en socialutredning, en psykologutredning och en omvårdnadsutredning.

Det mest intressanta för domstolens del är naturligtvis att få de frågor som ställts besvarade. I utlåtandet skall därför redovisas den undersöktes psykiska tillstånd vid undersökningen och eventuellt vid gärningstillfället. Dessa punkter är kärnan i utlåtandet.

Om diagnosen mynnar ut i att den misstänkte inte lider av en allvarlig psykisk störning kan man nog inte säga att utlåtandet i sig utgör ett integritetsintrång. Om å andra sidan diagnosen allvarlig psykisk störning ställs är det självfallet så att det kan upplevas som integritetskränkande. Döms den misstänkte för gärningen får han naturligtvis finna sig i denna diagnos. Läget är ju då inte förändrat i förhållande till nu gällande rätt. Det är i de andra fallen – alltså om den misstänkte skulle frias av rätten – som integritetsfrågan blir mer känslig.

Utöver diagnosen allvarlig psykisk störning – eller inte – finns det utrymme för andra psykiatriska bedömningar. Således kan undersökningsteamet t.ex. komma fram till att gärningen har begåtts under påverkan av en psykisk störning, som dock inte varit allvarlig i lagens mening. En sådan slutsats kan ha betydelse för rättens bedömning av

brottets straffvärde. Även uttalanden av detta slag har naturligtvis betydelse ur integritetssynpunkt.

Det nyss sagda har tagit sikte på själva diagnosen. I utlåtandet ingår emellertid mycket annat. Till detta hör bl.a. den misstänktes bakgrundshistoria, såväl i socialt som i psykiatriskt hänseende. Det kan nog ofta vara de uppgifter som redovisas i denna del som främst kan uppfattas som känsliga och integritetsingripande. Sådana uppgifter förekommer emellertid i inte obetydlig utsträckning även i ett § 7-intyg vilket alltså kan inhämtas redan om sannolika skäl för misstanke om brott föreligger.

Det bör framhållas att när det gäller sättet att formulera sig på i ett rättspsykiatrisk utlåtande finns en markant skillnad i förhållande till äldre tiders utlåtanden. Förr användes benämningar och uttryck som för den misstänkte måste ha tett sig kränkande (se t.ex. Suzanne Wennbergs uppsats i JT, 1999-2000 nr. 3: Behovet av straffrättslig särbehandling av psykiskt avvikande brottslingar – vad är myt och vad är verklighet). Numera får, enligt Rättsmedicinalverkets föreskrifter och allmänna råd, uttalanden som kan uppfattas som uttryck för nedsättande moraliska eller sociala värderingar inte förekomma. Den som avger utlåtandet bör endast när det är absolut nödvändigt med hänsyn till ändamålet ta med uppgifter som kan uppfattas som nedsättande eller kränkande för den undersökte eller någon honom närstående.

För integritetsfrågan är det också av betydelse att den rättspsykiatriska undersökningen – liksom § 7-intyg – omfattas av sekretess enligt 7 kap. 1 och 22 §§ sekretesslagen (1980:100). Denna sekretess kvarstår normalt även sedan målet avgjorts i den mån uppgifterna inte redovisats i domen. Beträffande den som frikänns kvarstår sekretessen normalt utan inskränkning.

Sammanfattande synpunkter på integritetsaspekten

En rättspsykiatrisk undersökning utgör ett betydande ingrepp i den misstänktes personliga integritet. Straffprocessrätten medger emellertid sådana ingrepp om de står i proportion till vad som kan vinnas med åtgärden. Vi anser att detta är fallet under vissa förutsättningar. Bedömningen sker mot bakgrund av hur formerna för genomförandet av en rättspsykiatrisk undersökning har förändrats, såväl vad avser själva undersökningen – främst de väsentligt förkortade undersökningstiderna – men även formen för utlåtandet.

Ett annat utomordentligt viktigt förhållande som inverkar på vår bedömning av integritetsfrågan är hur många misstänkta personer som

i realiteten – och i jämförelse med dagens situation – kommer att genomgå rättspsykiatrisk undersökning för att sedan inte dömas för brottet. Kan man genom kompletterande regler fånga upp dessa fall eller i vart fall minimera dem till en för rättssäkerheten godtagbar nivå? Vi menar att det kan göras. Enligt vår uppfattning utgör således integritetsskäl inte något bärande hinder mot att genomföra den skisserade reformen.

3.4.5 Det måste finnas proportionalitet mellan den tänkbara påföljden och den rättspsykiatriska undersökningen

Enligt äldre lagstiftning kunde ett beslut om rättspsykiatrisk undersökning meddelas under förutsättning bl.a. att undersökningen kunde antas få betydelse när det gällde att bestämma brottspåföljden eller i något annat hänseende för att avgöra målet.

Det är numera noga reglerat i vilka syften rätten får besluta om en rättspsykiatrisk undersökning. I 1 § LRPÜ anges således att rätten i brottmål får besluta om en sådan undersökning i syfte att kunna bedöma antingen om det finns medicinska förutsättningar att överlämna den misstänkte till rättspsykiatrisk vård enligt 31 kap. 3 § brottsbalken, eller om den misstänkte har begått gärningen under påverkan av en allvarlig psykisk störning.

En anledning till att reglerna ändrades var att syftet för en rättspsykiatrisk undersökning ansågs alltför brett. En sådan undersökning skulle, enligt motivuttalanden, bara genomföras om det var helt nödvändigt och inte kunde tillgodoses med annan utredning. Även om det tillåtna syftet alltså snävades in, förutsattes att ett rättspsykiatrisk utlåtande skulle kunna ge domstolen underlag för dess ställningstagande när det gällde de subjektiva brottsrekvisiten (prop. 1990/91:58 s. 500 ff).

Syftet med ett beslut om rättspsykiatrisk undersökning är således klart angivet i lagtexten. Härtill kommer att enligt 2 § LRPÜ får beslut om rättspsykiatrisk undersökning inte meddelas om påföljden bedöms kunna stanna vid böter. Ett bötesstraff har inte ansetts motivera ett sådant ingrepp och sådan olägenhet som en rättspsykiatrisk undersökning innebär (prop. 1990/91:58 s. 505).

Förutom att brottet inte får vara så enkelt att påföljden bedöms kunna stanna vid böter, uppställs i 31 kap. 3 § BrB inte något annat krav beträffande brottets svårhet för att rätten skall kunna överlämna någon till rättspsykiatrisk vård.

Trots att påföljden för en gärning inte bedöms kunna stanna vid böter är det ändå inte säkert att omständigheterna är sådana att de kan anses motivera en rättspsykiatrisk undersökning. Det är i regel endast vid allvarligare brottslighet en sådan bör genomföras. De 657 rättspsykiatriska undersökningar som utfördes år 1999 avsåg – om man ser till huvudbrotten – 428 våldsbrott, 72 sexualbrott, 61 mordbränder, 66 egendomsbrott, 20 narkotikabrott och 10 övriga brott, se Bilaga 2.

Det bör enligt vår uppfattning normalt inte komma ifråga att besluta om rättspsykiatrisk undersökning om påföljden för gärningen bedöms kunna stanna vid några månaders fängelse. I sådana fall skulle ju själva undersökningen kunna framstå som mer ingripande än det alternativa straffet. Förbudet i 30 kap. 6 § BrB mot att döma någon till fängelse om han begått brottet under inflytande av en allvarlig psykisk störning får inte leda till att den misstänkte diskrimineras av den anledningen att han möjligen inte är psykiskt frisk. Det kan i stället vid mindre allvarlig brottslighet vara fullt tillräckligt att – om skäl föreligger – förordna om en utvidgad § 7-undersökning eller se till möjligheterna att döma någon till skyddstillsyn, eventuellt kombinerad med föreskrifter om psykiatrisk vård.

Saken kommer delvis i ett annat läge vid särskild utskrivningsprövning. Det är endast om det på grund av den psykiska störningen finns risk för återfall i brottslighet av allvarligt slag som rätten får besluta om överlämnande till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning. Det krävs i dessa fall inte att brottet är av allvarligt slag. Lika lite förutsätts det att det befarade återfallet avser samma slags brottslighet. Man kan därför i vissa fall tänka sig att även en misstanke om mindre allvarliga brott kan leda till beslut om rättspsykiatrisk undersökning.

Ett exempel är om en person på grund av allvarlig våldsbrottslighet har genomgått rättspsykiatrisk vård och han inte alltför långt efter utskrivningen från vårdinrättningen åtalas för ett våldsbrott som inte är alltför allvarligt. Kan det befaras att detta brott är begånget under påverkan av allvarlig psykisk störning kan det även finnas risk för att personen framledes kan komma att göra sig skyldig våldsbrott som är av allvarligare slag. Det kan i ett sådant fall bli aktuellt med överlämnande till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning. Därför måste en rättspsykiatrisk undersökning göras, trots att brottet i detta fall inte är av alltför allvarligt slag.

3.4.6 Rätt att yttra sig och rätt till sammanträde

Inhämtande av åklagarens och den misstänktes synpunkter

Det finns idag inte någon regel som ålägger rätten att inhämta parternas (i detta fall åklagaren och den misstänkte) synpunkter innan ett beslut om rättspsykiatrisk undersökning meddelas. I praktiken torde dock parterna ofta få tillfälle att yttra sig i frågan vid en häktningsförhandling eller vid en huvudförhandling. Det är säkerligen inte heller ovanligt att rätten i annat fall på något sätt kontaktar åklagaren och den misstänktes försvarare inför ett sådant beslut. I vilken utsträckning det sker är emellertid i dagsläget upp till varje enskild domare.

Det är rimligt att parterna får ange sin inställning innan rätten beslutar om rättspsykiatrisk undersökning. En bestämmelse om att rätten inte får meddela beslut i denna fråga innan åklagaren och den tilltalade har fått tillfälle att yttra sig bör därför införas.

Hur detta skall gå till får avgöras från fall till fall. Det lämpligaste kan många gånger vara att rätten telefonledes kontaktar åklagare och den misstänktes försvarare och efterhör deras synpunkter eller per fax begär in deras åsikt.

Det torde höra till undantagen att beslut om rättspsykiatrisk undersökning meddelas utan att den misstänkte har en offentlig försvarare eller utsett en egen försvarare. Enligt 21 kap. 3 a § RB skall en offentlig försvarare förordnas bl.a. om det föreligger särskilda skäl med hänsyn till den misstänktes personliga förhållanden. I lagmotiven till denna bestämmelse anförde departementschefen att offentlig försvarare regelmässigt skulle förordnas om rättspsykiatrisk undersökning kunde bli aktuell (prop. 1983/84:23 s. 18).

Sammanträde

Ett sammanträde rörande frågan om rättspsykiatrisk undersökning skulle beroende på omständigheterna kunna vara ändamålsenligt. Åklagaren och den misstänkte får då tillfälle att framlägga sina synpunkter muntligen i den utsträckning det inte har skett tidigare. Det kan även vara lättare för parterna att godta rättens beslut om de fått argumentera för sin ståndpunkt vid ett sammanträde. Vi föreslår därför att en regel införs om att ett sammanträde rörande frågan om rättspsykiatrisk undersökning alltid skall hållas om åklagaren eller den misstänkte begär det.

Det kan nog hända att rätten finner att ett sammanträde skulle kunna vara lämpligt även om inte åklagaren eller den misstänkte har begärt det. Rätten bör då ha möjlighet att besluta om sammanträde utan att

åberopa de särskilda skäl som 45 kap. 13 § RB förutsätter för hållande av sammanträde för förberedelse.

Vad kan behandlas vid sammanträdet?

Sammanträdet skall syfta till att skapa ett så gott underlag som möjligt för ett beslut i frågan om rättspsykiatrisk undersökning.

Det vanligaste skälet till ett sammanträde torde vara att den misstänkte motsätter sig en undersökning därför att han anser sig vara oskyldig till brottet. Men i och för sig kan ett sammanträde också aktualiseras om den misstänkte har erkänt men inte vill underkasta sig en rättspsykiatrisk undersökning.

Oavsett anledningen till att den misstänkte motsätter sig en rättspsykiatrisk undersökning bör försvararen vid sammanträdet peka på sådana omständigheter som kan utgöra skäl mot att en rättspsykiatrisk undersökning genomförs före huvudförhandlingen. För att tydliggöra möjligheten att göra en sådan invändning bör det skrivas in i lagtexten att rätten inte skall besluta om rättspsykiatrisk undersökning om det finns skäl som talar däremot. Presumtionen för beslut om rättspsykiatrisk undersökning skall naturligtvis tillämpas insiktsfullt och nyanserat. Men skälen som talar mot en rättspsykiatrisk undersökning före huvudförhandling måste ha en sådan bärkraft att det framstår som motiverat att genombryta huvudregeln. Detta bör lämpligen markeras genom att uttrycket särskilda skäl används. Annorlunda uttryckt skulle man kunna säga att man på detta sätt får en säkerhetsventil som kan utnyttjas vid t.ex. uppenbara missbedömningar av åklagaren eller i andra ovanliga eller speciella situationer.

En vanlig invändning från en misstänkt som nekar till gärningen torde vara att åklagarens bevisning inte är tillräcklig eller hållfast nog för att leda till en fällande dom. Försvararen kan även peka på att åklagaren har förbisett eller missbedömt något betydelsefullt rättsligt förhållande eller fört in brottet under en alltför sträng brottsrubricering. Det är också möjligt att den misstänkte vid sammanträdet åberopar bevisning som han inte nämnt eller hunnit nämna tidigare. Likaså kan den situationen uppkomma att rätten anar att åklagarens brottsrubricering är felaktig och att påföljden därför skulle kunna bli sådan att en rättspsykiatrisk undersökning inte är motiverad på detta stadium.

Vid sammanträdet skall ingen bevisupptagning ske. Sammanträdet skall alltså inte vara något slags förenklad huvudförhandling eller syfta till att pröva om åklagaren har haft tillräckliga skäl för åtal. Däremot skall rätten kontrollera att bevisningen enligt åtalet är så hållfast att en fällande dom inte ter sig som helt utsiktslös.

Den typ av invändningar som nu har redovisats har i första hand att göra med själva gärningen. Men det kan också finnas situationer där försvararens invändningar tar sikte på det meningsfulla att göra en rättspsykiatrisk undersökning innan skuldfrågan är klarlagd. Som framhållits av rättspsykiatrisk expertis kan den rättspsykiatriska bedömningen i speciella fall hänga på om den misstänkte verkligen har begått gärningen eller hur gärningen har begåtts. Som exempel har nämnts vissa sexualbrott som riktas mot barn samt bestialiska eller bisarra våldsdåd. Vi har tidigare sagt att undersökningsteamet i de allra flesta fall bör kunna utgå från gärningsbeskrivningen så som den angetts av åklagaren i stämningsansökningen. Undantagsvis kan man emellertid tänka sig att undersökningen får anstå till dess att bevisningen i målet har tagits upp vid huvudförhandlingen. Om så skall ske måste bedömas från fall till fall.

Rätten skall alltså vid sammanträdet göra en bedömning av hur bärkraftiga invändningarna är i förhållande till det grundläggande intresset av att all utredning om gärningen och den tilltalades person är klar innan huvudförhandlingen påbörjas

Sammanträde i överrätt?

Rätten att yttra sig och rätten till sammanträde skall gälla även om frågan om rättspsykiatrisk undersökning aktualiseras först i hovrätten, vilket dock inte är så vanligt. Att muntliga inslag kan förekomma i hovrätten i ett dit överklagat beslut framgår av 52 kap. 11 § RB.

Det kan inte anses vara nödvändigt med en obligatorisk regel om rätt till sammanträde om frågan kommer upp första gången i HD.

3.4.7 Rätt till överklagande

En part kan idag enligt 49 kap. 7 § RB överklaga ett beslut om rättspsykiatrisk utredning till hovrätten särskilt, dvs. under målets handläggning, om han anser att beslutet medför att målet försenas i onödan. Ett sådant överklagande är inte inskränkt till någon viss tid. Hovrättens beslut i en överklagad fråga om rättspsykiatrisk undersökning får däremot inte överklagas till HD (54:8 RB). Hovrättens beslut under rättegången om rättspsykiatrisk undersökning får inte heller överklagas särskilt om frågan har uppkommit där.

Sådana beslut som får överklagas särskilt kan enligt huvudregeln inte verkställas förrän de har vunnit laga kraft. Från denna princip finns ett antal undantagsfall reglerade i först och främst 30 kap 12 § RB. I samma bestämmelse anges att om det är särskilt föreskrivet att beslut får verkställas trots att det inte har vunnit laga kraft, gäller det. En sådan särskild föreskrift finns i 15 § LRPU, där det stadgas att beslut som rätten har meddelat med stöd av den lagen gäller omedelbart.

En tingsrätts beslut om rättspsykiatrisk undersökning får således överklagas särskilt om part anser att målet genom beslutet försenas i onödan. Överklagas beslutet får det ändå verkställas.

För att kunna bilda sig en uppfattning om målet genom beslutet – är avses beslut om rättspsykiatrisk undersökning meddelat sedan bevisningen i målet gått igenom vid huvudförhandlingen – försenas i onödan måste hovrätten ta ställning till dels om det föreligger ett behov av en rättspsykiatrisk undersökning, dels i princip pröva om tingsrätten har gjort en riktig bedömning när den har kommit fram till att övertygande bevisning föreligger. Förfarandet i hovrätten är i första hand skriftligt. Mot bakgrund härav är det naturligtvis oerhört svårt för hovrätten att bedöma om tingsrätten har gjort en korrekt bevisvärdering. Upphäver hovrätten beslutet kan tingsrätten – om den står fast vid sin bedömning av skuldfrågan – kunna komma att döma någon till fängelse i strid mot förbudet i 30 kap. 6 § RB. Det säger sig självt att hovrätten sällan torde kunna komma fram till att tingsrätten har fattat ett onödigt beslut (se JO:s ämbetsberättelse 1963 s. 64).

Med vårt förslag som innebär att beslut om rättspsykiatrisk undersökning meddelas före huvudförhandlingen kommer saken i ett annat läge. Tingsrätten har inför beslutet tillgång till en § 7-undersökning och stämningsansökningen men också hela förundersökningen. Om beslutet om rättspsykiatrisk undersökning överklagas särskilt före huvudförhandlingen får hovrätten därför samma underlag som tingsrätten har haft inför sitt beslut. Hovrättens prövning blir därför mer meningsfull.

Frågan är emellertid om beslutet bör kunna överklagas på någon annan grund än den nu tillåtna.

Å ena sidan kommer – om beslutet får överklagas endast om målet genom det försenas i onödan – hovrättens prövning ändå i de flesta fall att omfatta allt som legat till grund för tingsrättens beslut. Härigenom finns det i praktiken inte någon anledning att ändra på gällande lagstiftning för att uppnå de krav på rättssäkerhet som kan ställas. Man bör också ha i åtanke att rättspsykiatrisk undersökning är att se som en del av den personutredning som rätten har det yttersta ansvaret för. Det kan ifrågasättas utifrån systematiska skäl om beslut om sådan utredning bör kunna överklagas på någon annan grund än att målet försenas i onödan.

Det kan å andra sidan i och för sig anses rimligt att ett så ingripande beslut får överklagas, även formellt, på andra grunder, såsom t.ex. att syftet med en rättspsykiatrisk undersökning kan uppnås på ett mindre ingripande sätt.

Vårt förslag syftar till att beslutet av rättssäkerhetsskäl skall kunna överklagas på vilken grund som helst. Detta bör också tydligt framgå av lagtexten. Vi föreslår därför att en ny regel införs där det klart uttalas att tingsrätts beslut om rättspsykiatrisk undersökning får överklagas särskilt. Detta skall gälla oavsett när beslutet fattas under rättegången.

Som nämnts får inte hovrättens beslut om rättspsykiatrisk undersökning överklagas enligt gällande rätt. Vi föreslår att om hovrätten har meddelat ett sådant beslut under rättegången där, skall det kunna överklagas särskilt. Har hovrätten däremot överprövat en tingsrätts beslut om rättspsykiatrisk undersökning bör möjligheten att överklaga normalt vara uttömd. I vissa fall – kanske främst till dess att någon mer enhetlig praxis har utvecklats – kan det emellertid finnas skäl att låta HD ta ställning till frågan. Som en säkerhetsventil föreslår vi därför en möjlighet för hovrätten att i ett särskilt fall tillåta ett överklagande även av sitt slutliga beslut.

3.4.8 En domare som beslutat om rättspsykiatrisk undersökning i samband med sammanträde bör i allmänhet inte delta vid huvudförhandlingen

Under handläggningen av ett brottmål får rätten, före själva dömandet i målet, många gånger ta ställning till olika frågor som kommer upp. Det kan vara om någon skall häktas eller beslut om reseförbud, utseende av offentlig försvarare, byte av en sådan, införande av ny bevisning eller avvisande av sådan; listan kan göras lång. Även när det gäller personut-

redning är det rätten som beslutar om inhämtande av sådan även om initiativet kan komma från annat håll.

Det är självklart att rätten inför de olika handläggningsbesluten i viss utsträckning måste fundera över själva gärningen t.ex. vilken påföljd som kan komma att bli aktuell. Bestämmelsen i 46 kap. 9 § RB, om rättens inhämtande av utredning rörande levnadsomständigheter och personliga förhållanden, förutsätter att rätten preliminärt har bedömt att annan påföljd än böter kan komma ifråga. Likaså får inte en rättspsykiatrisk undersökning göras om påföljden bedöms kunna stanna vid böter (2 § LRPU). Vidare har rätten möjlighet att avvisa åberopad bevisning, bl.a. om beviset inte behövs eller uppenbart skulle bli utan verkan (35 kap. 7 § RB). Det säger sig självt att rätten inför en sådan prövning måste göra vissa avväganden som av en part kan uppfattas som ett ställningstagande till målet i sak.

De olika beslut som rätten har att fatta inom ramen för ett brottmål, såväl före som under själva rättegången (handläggningen efter åtal) gör emellertid i de flesta fall inte en domare jävig. I Hauschildt-domen uttalade Europadomstolen bl.a. följande (inofficiell översättning).

De frågor, som domaren måste besvara när han fattar beslut i sådana preliminärfrågor [t.ex. om häktning], är dessutom inte desamma som de som är avgörande för hans slutliga dom. När domaren fattar beslut om att någon skall kvarbli i häkte och andra liknande beslut före huvudförhandlingen, bedömer han föreliggande fakta för att försäkra huruvida polisens misstanke prima facie är grundad; när han dömer i målet måste han avgöra huruvida den bevisning som har framlagts och diskuterats i rätten är tillräcklig för att finna den anklagade skyldig. Misstanke och formellt konstaterande att någon är skyldig kan inte behandlas på samma sätt (se t.ex. domen i Lutz målet den 25 augusti 1987, serie A nr. 123-A, s. 25-26, § 62).

Enbart den omständigheten att en domare, vare sig i den lägre instansen eller i högre instanser i ett system som det danska [där bl.a. förundersökning och åtal ankommer på polisen och inte på domstolen], har fattat beslut, inklusive beslut i häktningsfrågor, i målet innan huvudförhandlingen har tagit sin början kan därför inte enligt domstolens mening inte i sig berättiga till farhågor angående domarens opartiskhet.

Europadomstolen uttalade vidare: ”Icke desto mindre kan särskilda omständigheter i ett givet fall vara sådana att de berättigar till en annan slutsats.” I fallet Hauschildt hade ju en domare inför ett häktningsbeslut funnit att det förelåg en mycket hög grad av klarhet avseende skuldfrågan.

En domare som beslutar att en misstänkt skall häktas är således enligt rådande ordning inte jävig när det gäller att avgöra målet i sak

om beslutet om häktning grundar sig på att den misstänkte är på sannolika skäl misstänkt för ett brott (jfr prop. 1992/93:25 s. 36). Det är den högsta bevisgraden som brukar användas vid preliminära beslut och tillämpas också vid beslut om inhämtande av ett § 7-intyg om den misstänkte inte har erkänt eller åtal inte har väckts i målet. Samma nivå gäller för beslut om begäran av yttrande från frivårdsmyndigheten (2 § LPU).

Den domare som har att ta ställning till om en rättspsykiatrisk undersökning skall genomföras skall, enligt vårt förslag, inte genomföra någon egentlig bevisvärdering vid beslut om rättspsykiatrisk undersökning.

Även andra frågor, såsom rättsliga, kan emellertid uppkomma, t.ex. i samband med ett sammanträde, som domaren måste bilda sig en uppfattning om. Domaren måste då också göra en påföljdsprognos för att se så det ingripande som undersökningen innebär verkligen står i proportion till brottspåföljden. Sådana överväganden torde normalt inte ge anledning till befogade misstankar om att domaren vid den fortsatta handläggningen har en förutfattad mening i skuldfrågan, dvs. göra en domare jävig i någon parts ögon. Påföljdsfrågor och rättsliga frågor är ju som nämnts sådant som domaren kan ha anledning att fundera över redan när han vidtar andra handläggningsåtgärder i målet. Vi föreslår därför inte någon ny jävsregel.

Även om utgångspunkten alltså är att den domare som håller ett sammanträde och beslutar rörande rättspsykiatrisk undersökning inte därmed blir jävig inför en kommande huvudförhandling kan det vara lämpligt att låta en domare hålla sammanträdet avseende frågan om rättspsykiatrisk undersökning och en annan domare leda huvudförhandlingen. Med hänsyn till det begränsade antal sammanträden det kan bli fråga om torde en sådan ordning inte medföra några större praktiska problem för domstolarna.

Även med vårt förslag kan det i undantagsfall bli så att beslut om rättspsykiatrisk undersökning inte aktualiseras förrän i slutet av huvudförhandlingen. Har en § 7-undersökning redan gjorts i målet kan rätten omedelbart besluta om rättspsykiatrisk undersökning. Beslutar rätten på detta stadium om rättspsykiatrisk undersökning är det givet att rätten kan uppfattas ha tagit sådan ställning i skuldfrågan – även om den med vårt förslag inte uttryckligen har uttalat sig om bevisningens styrka – att den sedan kan anses jävig om den tilltalade åberopar ny bevisning. Sådana situationer förutsätter emellertid både att beslutet om rättspsykiatrisk undersökning inte har meddelats före huvudförhandlingen och att ny bevisning åberopas vid den fortsatta/nya huvudförhandlingen. Om detta händer – vilket inte torde bli vanligt – måste en ny huvudförhandling hållas med en helt ny sammansättning.

3.5 Sammanfattande slutsatser och förslag

Förslag:

- Beslut om rättspsykiatrisk undersökning skall få meddelas om den misstänkte har erkänt gärningen eller åtal har väckts i målet och ett § 7-intyg utvisar att en rättspsykiatrisk undersökning behövs.
- En § 7-undersökningsintyg behöver dock inte göras om den misstänkte är eller nyligen har varit föremål för psykiatrisk tvångsvård.
- Liksom enligt gällande rätt skall rättspsykiatrisk undersökning inte beslutas om påföljden för brottet bedöms kunna stanna vid böter.
- Särskilda skäl mot att undersökningen genomförs före huvudförhandlingen i målet skall inte föreligga.
- Åklagaren och den misstänkte skall alltid få tillfälle att yttra sig innan rätten beslutar om rättspsykiatrisk undersökning.
- Om åklagaren eller den misstänkte begär det skall sammanträde hållas i frågan.
- Beslut om rättspsykiatrisk undersökning som meddelas under rättegången skall kunna överklagas särskilt. Även hovrättens slutliga beslut skall under vissa förutsättningar kunna få överklagas.

Vi har nu gått igenom de materiella och processuella förutsättningarna för en reform som går ut på att rättspsykiatrisk undersökning genomförs före huvudförhandling. Vi har konstaterat att ett sådan lösning har fördelar. Genom att genomföra de rättspsykiatriska undersökningarna före huvudförhandlingarna återgår man till en ordning som ligger i linje med hur RB var tänkt att fungera: All utredning skall finnas på bordet när huvudförhandlingen påbörjas. Detta främjar en koncentrerad huvudförhandling, bevisupptagningen blir bättre och rätten behöver inte uttala sig i skuldfrågan vid två tillfällen på delvis olika utredningsmaterial. Men vi har nämnt även andra fördelar, framförallt vad gäller rättegången och bevisningen. Det finns skäl att i det här sammanhanget komma ihåg att ett av skälen till reglerna om särbehandling för psykiskt störda lagöverträdare är att sådana gärningsmän inte skall drabbas av vanliga brottspåföljder utan i stället komma under adekvat psykiatrisk vård.

Det finns emellertid även nackdelar med att genomföra den rättspsykiatriska undersökningen före huvudförhandlingen. En nackdel är att rättsens uttalande i skuldfrågan i speciella fall kan ha betydelse för

den rättspsykiatriska bedömningen. Risken att någon tvingas genomgå en undersökning utan att sedan dömas för brottet är en annan.

När det gäller rättens uttalande i skuldfrågan är det under särskilda förhållanden som detta torde kunna ha betydelse. Det rör sig om svår-förklarliga gärningar utförda på ett sådant sätt att de i sig tyder på någon form av psykisk sjukdom hos den misstänkte gärningsmannen, trots att denne i övrigt inte uppvisar tecken på sjukdom eller har någon belagd brottslighet. Detta är dock undantagsfall. I de flesta fall ger § 7-intyget, förundersökningsprotokollet och stämningsansökningen tillsammans med andra handlingar som kan inhämtas av undersökningsteamet ett tillräckligt underlag för en säker bedömning.

Risken för att någon i onödan skall behöva genomgå en rättspsykiatrisk undersökning torde i praktiken inte öka med vårt förslag. Genom kravet på åtal och § 7-intyg och genom rätten till sammanträde reduceras den risken så långt det är möjligt att gå. Som en ytterligare rättssäkerhetsgaranti föreslår vi att ett beslut om rättspsykiatrisk undersökning skall kunna överklagas.

4 Kostnadsberäkningar och andra konsekvensanalyser

4.1 Kostnader

Det är svårt att med någon större precision uttala sig om vilka ekonomiska konsekvenser vårt förslag kommer att få.

Enligt förslaget skall huvuddelen av de rättspsykiatriska undersökningarna genomföras före huvudförhandlingen i ett mål, när åtal har väckts. Man skulle då kunna befara att fler undersökningar fick göras på personer som sedan inte kommer att fällas av domstolen. I de mål där rättspsykiatriska undersökningar genomförs i dag är det i regel fråga om tämligen allvarlig brottslighet vilket får till följd att förundersökningarna i dessa mål oftast är såväl omfattande som kvalitativt tillfredsställande. Rätten har således ett grundligt material att tillgå inför ställningstagandet om beslut om rättspsykiatrisk undersökning skall meddelas. Härtill kommer att det – enligt huvudregeln – krävs att en § 7-undersökning har genomförts för att sälla fram det rättspsykiatriska utredningsbehovet. Genom möjligheten att hålla sammanträde i frågan ökar rättens beslutsunderlag ytterligare. Mot bakgrund av det sagda förutser vi inte någon märkbar ökning av antalet undersökningar på grund av förslaget.

För domstolarnas del påverkas kostnaderna gynnsamt. Två huvudförhandlingar är dyrare än en. Kostnaderna för yrkesdomare, nämndemän och protokollförare kommer således att minska.

Samma sak gäller för åklagarna. Såvitt avser dessa kan ännu högre besparingar förutses eftersom de på ett ingående sätt måste läsa in sig på målet inför en ny huvudförhandling och det är inte givet att det är samma åklagare som kan utföra åtalet vid den andra huvudförhandlingen.

Kostnaderna för offentliga försvarare, målsägandebiträde och vittnen m.fl. kan också förutses minska genom att man undviker upprepade huvudförhandlingar. Särskilt i mer omfattande mål kan dessa besparingar bli betydande.

De sammanträden vi förutser i frågan om rättspsykiatrisk undersökning kan beräknas ta någon eller ett par timmar i

förhandlingstid och väger kostnadsmässigt lätt i jämförelsen med besparingarna.

4.2 Andra konsekvenser

Förslagets konsekvenser för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet bedöms vara försumbara. Vårt förslag torde inte heller ha någon inverkan på de andra intressen som omnämns i 15 § kommittéförordningen (1998:1474).

5 Författningskommentar

Förslag till lag om ändring i lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning

2 §

Vårt förslag innebär att den rättspsykiatriska undersökningen som huvudregel skall genomföras före huvudförhandlingen

När rätten tar ställning till om den misstänkte skall genomgå en rättspsykiatrisk undersökning måste det finnas utredning om själva gärningen. Men det måste också, på psykiatrisk grund, finnas skäl att anta att en undersökning behövs.

Kravet på åtal – i praktiken allmänt åtal – utgår från att utredningen om gärningen då är tillräcklig för att rätten på grundval av denna kan besluta om rättspsykiatrisk undersökning.

Enligt gällande rätt krävs inte någon utredning om den misstänktes psykiska tillstånd inför ett beslut om rättspsykiatrisk undersökning. Enligt vår mening bör emellertid alltid en § 7-undersökning göras före den större undersökningen. Det är nämligen mindre lämpligt att vissa typer av brott eller en äldre sjukdomsbild närmast automatiskt skall föranleda en rättspsykiatrisk undersökning. Dessa synpunkter gäller även i de erkända fallen. Om emellertid den misstänkte genomgår eller nyligen har genomgått psykiatrisk tvångsvård kan inte en § 7-undersökning anses nödvändig.

Om åtal har väckts och ett § 7-intyg utvisar ett behov av en rättspsykiatrisk undersökning föreligger en stark presumtion för beslut om undersökning. Påföljden får dock lika lite som nu bedömas kunna stanna vid böter. Om härutöver särskilda skäl talar mot en undersökning får en sådan inte beslutas. Även om påföljden inte bedöms kunna stanna vid böter och de förut nämna rekvisiten är uppfyllda är det alltså inte givet att en rättspsykiatrisk undersökning är motiverad. Om rätten förutser att påföljden inte blir svårare än en eller några månaders fängelse finns nästan aldrig någon rimlig proportion mellan undersökningen och påföljden. Beslut om rättspsykiatrisk undersökning bör då inte meddelas. Ett annat särskilt skäl mot undersökning kan vara att rätten anser att den bevisning som åklagaren har åberopat är så vag att en fällande dom knappast kan förväntas. Det

säger sig självt att en sådan situation endast undantagsvis kan uppkomma. Man kan också tänka sig att uttalandena i ett § 7-intyg är så obestämda att intyget tillsammans med andra faktorer leder till att beslut om en undersökning inte bör meddelas.

2 a §

En ny paragraf föreslås som kompletterar reglerna om förfarandet vid beslut om rättspsykiatrisk undersökning. Bestämmelserna, som har behandlats i avsnitt 3.4.6, syftar till att tillgodose den enskildes rättssäkerhet.

Frågan om rättspsykiatrisk undersökning uppkommer i dag i de inte erkända fallen oftast i samband med huvudförhandlingen i målet. Den misstänkte och åklagaren har där utrymme att argumentera för eller emot en undersökning (från det synnerligen opraktiska fallet att det rör sig om ett enskilt åtal bortses i det följande). Med vårt förslag är det inte säkert att parterna har fått tillfälle att utveckla sin syn på saken vid ett sammanträde. Många gånger har väl en sådan möjlighet funnits vid en häktningsförhandling men det kan även tänkas att den misstänkte inte är frihetsberövad eller, kanske ännu vanligare, att någon som är häktad vill lämna kompletterande uppgifter sedan § 7-undersökningen har gjorts.

Mot bakgrund av det sagda bör åklagaren och den misstänkte alltid beredas tillfälle att yttra sig innan rätten meddelar ett beslut om rättspsykiatrisk undersökning. Om någon av dessa begär det skall ett sammanträde i frågan hållas. Även om ett sammanträde inte påkallas av åklagaren eller den misstänkte kan rätten finna ett sådant vara ändamålsenligt och av eget initiativ kalla till ett sådant sammanträde.

Som framhållits i avsnitt 3.4.6 syftar sammanträdet till att skapa ett så gott beslutsunderlag som möjligt. Det förtjänar dock att upprepas att någon bevisupptagning inte skall förekomma.

Enligt första stycket tredje meningen skall vid ett sammanträde rättegångsbalkens regler om sammanträde för förberedelse tillämpas. När det gäller tingsrätten anges i 45 kap. 13 § RB att om särskilda skäl föreligger får rätten hålla sammanträde för förberedelse med parter och andra som berörs. Några särskilda skäl krävs inte för att hålla sammanträde rörande rättspsykiatrisk undersökning och det är endast åklagaren och den tilltalade som berörs av den nu föreslagna bestämmelsen. I 45 kap. 13 § RB hänvisas till bl.a. 42 kap. 10 § RB och på så vis blir reglerna om telefonförhör tillämpliga. Det är också möjligt att vid de domstolar som ingår i försöksverksamheten med videokonferens i stället hålla sammanträde enligt lagen (1999:613) om försöksverksamhet med videokonferens i rättegång.

Det kan vara lämpligt och praktiskt att frågan om rättspsykiatrisk undersökning behandlas muntligen i samband med en häktningsförhandling eller en omhäktningsförhandling. Ingenting hindrar detta. Likaså ser vi inte några hinder mot att frågan om omhäktning prövas inom ramen för ett sammanträde om rättspsykiatrisk undersökning enligt den nu föreslagna regeln.

För hovrätternas del regleras frågan om sammanträde för förberedelse i brottmål i 51 kap. 10 § RB. Bestämmelsen om rätt till sammanträde omfattar emellertid inte det fallet att ett beslut om rättspsykiatrisk undersökning har överklagats till hovrätten. Har så skett regleras möjligheten till muntlighet inte i den nu föreslagna bestämmelsen utan i 52 kap. 11 § RB.

I andra stycket erinras om att handläggningen av frågor om rättspsykiatrisk undersökning alltid skall ske skyndsamt. En motsvarande regel finns enligt gällande rätt i 2 § LRP. Det kan nämnas att om personutredning skall inhämtas sedan åtal har väckts skall enligt 45 kap. 12 § RB beslut därom alltid meddelas utan dröjsmål.

Vi har övervägt om det behövs en särskild jävsregel när det gäller beslut om rättspsykiatrisk undersökning. Enligt vår bedömning behövs inte det. En domare som före huvudförhandlingen beslutat om inhämtande av personutredning blir med det tilltänkta regelsystemet normalt inte jävig att delta i målets avgörande. Det kan dock, för att undvika att jävsfrågor undantagsvis kommer upp, vara lämpligt att låta en annan domare hålla sammanträdet – om ett sådant aktualiseras – än den som skall döma i saken.

När det gäller förfarandereglerna bör det slutligen påpekas att det numera föreskrivs i 46 kap. 11 § RB att uppehåll i huvudförhandling får, om den tilltalade är häktad, göras längre än en vecka under förutsättning att det på grund av särskilda omständigheter är nödvändigt. Sådana särskilda omständigheter kan enligt lagmotiven (se prop. 1999/00:26) vara att den misstänkte genomgår en rättspsykiatrisk undersökning efter den egentliga huvudförhandlingen. Med vårt förslag kommer de flesta undersökningar att genomföras innan huvudförhandlingen har påbörjats. I vissa fall kan nog dock beslutet komma att anstå till senare. För dessa situationer föreslås inte några nya bestämmelser.

2 b §

Ett beslut om att det skall företas en rättspsykiatrisk undersökning skall få överklagas särskilt även på annan grund än att målet genom beslutet försenas i onödan. Hovrättens slutliga beslut när ett beslut om rättspsykiatrisk undersökning har överklagats dit får dock normalt inte överklagas till HD. Som en säkerhetsventil föreslås emellertid att

hovrätten från fall till fall får tillåta att beslutet överklagas, om det finns särskilda skäl för att pröva om tillstånd skall ges enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 RB.

Det kan förutsättas att överrättens prövning normalt kommer att inriktas på bedömningen av om särskilda skäl mot ett beslut om rättspsykiatrisk undersökning föreligger.

Hovrätten får enligt 52 kap. 7 § andra stycket RB inte ändra ett överklagat beslut som berör en motparts rätt om denne inte har fått tillfälle att först yttra sig. Detta gäller formellt inte i HD. Om det är den misstänkte som överklagar kan nog i många fall åklagaren vara att anse som motpart liksom den misstänkte kan vara det om åklagaren överklagar. Detta partsförhållande är emellertid inte givet. I en del fall kan rätten ha förordnat om rättspsykiatrisk undersökning trots att såväl åklagaren som den misstänkte har motsatt sig detta. Hovrätten får naturligtvis vid varje överklagande ta ställning till om det existerar något motpartsintresse. Detta torde nog många gånger framgå av tingsrättens handlingar. I tveksamma fall skall hovrätten naturligtvis inte ändra ett beslut om rättspsykiatrisk undersökning utan att den som kan tänkas ha ett motpartsintresse av frågan först har fått tillfälle att yttra sig.

Någon särskild regel om inhibition anser vi inte behövs. Det får förutsättas att överrätten behandlar överklagade beslut om rättspsykiatrisk undersökning med förtur. Med dagens snabba kommunikationer kommer också en eventuell motpart att ganska omgående kunna lämna besked om sin inställning.

Utdrag ur kommittédirektiv (1999:62)

Ett annat problem som har att göra med ny eller fortsatt huvudförhandling gäller rättspsykiatriska undersökningar. En sådan undersökning förutsätter enligt 2 § lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning att den misstänkte har erkänt gärningen eller att övertygande bevisning har lagts fram om att han har begått den. Detta medför att undersökningen i förnekade fall sällan beslutas förrän en huvudförhandling har hållits. Av den förut angivna regeln följer att rätten kan fortsätta huvudförhandlingen sedan undersökningen har inkommit, dvs. inte behöver hålla någon ny förhandling med nya domare. Emellertid är det långtifrån ovanligt att den tilltalade efter beslutet om rättspsykiatrisk undersökning åberopar ny bevisning. Av rättsfallet NJA 1998 s. 82 framgår att jävsreglerna medför att de domare som har deltagit i beslutet om rättspsykiatrisk undersökning inte kan besluta om avvisning av den nya bevisningen med stöd av 35 kap. 7 § RB. Det är på grund av samma regler tveksamt om de domare som har beslutat om undersökningen över huvud taget kan delta i målets fortsatta handläggning sedan den nya bevisningen har åberopats (jfr RH 1997:74). I rättstillämpningen har det i flera fall förekommit att en omfattande huvudförhandling har tagits om på nytt med nya domare sedan utlåtande över en rättspsykiatrisk undersökning har kommit in. Det kan knappast anses vara den bästa lösningen. En lösning kan vara att ändra förutsättningarna för en rättspsykiatrisk undersökning så att en sådan undersökning kan tillkomma genom ett beslut som inte gör de beslutande domarna jäviga vid en fortsatt prövning av saken. Vilken väg man bör gå för att komma till rätta med de handläggningsproblem som uppkommit i samband med rättspsykiatriska undersökningar går inte att bedöma utan en närmare utredning.

Statistik från Rättsmedicinalverket

Rättspsykiatrins utveckling 1970 - 1999

År	Antal §7-intyg	Antal RPU	5-års genomsnitt		Andel "APS" i RPU	Antal domar LSPV/LRV	Kriminalpolitiska händelser
			§7	RPU			
1970	2199	812			51 %	414	
1971	2133	754			53 %	435	
1972	2310	770			53 %	449	
1973	2833	780			58 %	436	
1974	2840	737	2463	771	62 %	451	
1975	2849	688			55 %	411	Bexeliuskommittén (SOU 1977:23)
1976	2379	691			55 %	379	
1977	2688	673			54 %	382	
1978	2466	610			55 %	353	
1979	2321	585	2541	649	55 %	349	
1980	2513	571			58 %	360	Ungdomsfängelse upphör 80-01-01
1981	2603	559			57 %	310	Internering upphör 81-07-01
1982	2401	584			52 %	357	
1983	2207	563			56 %	369	
1984	2010	511	2347	558	54 %	304	Socialberedning (SOU 1984:64)
1985	2010	521			59 %	290	
1986	2030	543			56 %	312	
1987	1980	533			55 %	272	
1988	2105	578			57 %	314	
1989	1990	565	2023	548	52 %	302	
1990	1935	557			59 %	322	Ny lagstiftning
1991	1780	507			49 %	290	
1992	1850	533			50 %	340	
1993	2025	545			49 %	372	
1994	2006	565	1919	541	53 %	391	
1995	1957	514			53 %	367	
1996	1895	540			54 %	370	
1997	1858	600			54 %	384	
1998	1847	609			52 %		
1999	1838	657	1879	584	52 %		

APS	Allvarlig psykisk störning.
RPU	Undersökning enl. Lag om rättspsykiatrisk undersökning. SFS 1991:1137
§7-intyg	Undersökning enl. Lag om särskild personutredning i brottmål. SFS 1991:2041
LSPV	Lag om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall (1966-91). SFS 1966:293
LRV	Lag om rättspsykiatrisk vård (1992-). SFS 1991:1129
Anm 1:	För påföljderna ungdomsfängelse och internering var § 7-undersökning obligatorisk. Dessa påföljder avskaffades 1980 resp 1981, varefter antalet § 7-intyg minskat.
Anm 2:	För åren 1985-92 är antalet § 7-intyg osäkert pga ändrade statistikrutiner på SoS/SCB. Sedan 1992-07-01 har RMV ansvaret för samtliga § 7:or, antalet är korrekt fr.o.m. 1993.
Anm 3:	För överlämnande till vård enl LSPV krävdes RPU eller yttrande från Socialstyrelsen för den som redan var under sådan vård. För överlämnande till vård enl. LRV krävs RPU eller yttrande från ansvarig chefsöverläkare för den som redan är under sådan vård, eller ett så kallat § 7-intyg för vård – som dock enbart kan leda till LRV utan särskild utskrivningsprövning.
Anm 4:	Antal domar enligt Kriminalstatistik, SCB och Brå.

Tabell 1. § 7-undersökningar per år 1993-99

Tabell 1.1 Länsvis efter den undersöktes hemort

Län	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Genom- snitt 1993-99	Antal § 7- intyg per 100.000 inv *)
	Stockholms	522	472	421	400	407	401	342	424
Uppsala	66	67	69	82	79	88	69	74	26
Södermanlands	75	55	55	61	53	55	63	60	23
Östergötlands	69	96	105	79	73	86	70	83	20
Jönköpings	44	60	62	61	57	49	52	55	18
Kronobergs	26	35	24	38	28	43	35	33	18
Kalmar	36	36	37	33	28	49	39	37	15
Gotlands	8	20	23	22	30	24	13	20	34
Blekinge	24	18	25	17	24	21	27	22	15
Kristianstads	54	56	55	53	57	34	47	51	17
Malmöhus	224	207	205	174	182	186	217	199	24
Skåne					239	220	264	250	22
Hallands	42	38	42	35	39	33	46	39	15
Göteborgs o Bohus	145	172	172	181	168	181	188	172	22
Älvsborgs	79	101	78	98	88	76	79	86	19
Skaraborgs	39	41	38	27	28	46	43	37	13
Västra Götaland						303	310	295	20
Värmlands	53	43	55	69	55	57	51	55	19
Örebro	92	89	89	69	65	58	61	75	27
Västmanlands	83	87	65	70	51	64	67	70	27
Dalarnas	94	73	72	74	77	80	56	75	26
Gävleborgs	95	86	72	74	78	56	62	75	26
Västernorrlands	36	25	38	40	45	36	35	36	14
Jämtlands	14	19	28	18	23	17	18	20	14
Västerbottens	46	44	61	54	60	61	68	56	22
Norrbottnens	39	50	53	51	44	31	56	46	17
Anknytning saknas	19	16	14	15	19	15	34	19	
Hela landet	2024	2006	1958	1895	1858	1847	1838	1918	22

*) Beräknat på total folkmängd 1996-01-01 enligt SCB

Tabell 1. § 7-undersökningar per år 1993-99

Tabell 1.2. Fördelning efter huvudåtal

ANTAL								Andel
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	1993-99
Mord/dråp	65	52	76	60	65	68	70	3 %
Misshandel	567	611	652	629	665	704	703	34 %
Rån	107	110	73	81	95	91	81	5 %
Övrigt våld	290	279	263	282	242	234	228	14 %
Våld totalt	1029	1052	1064	1052	1067	1097	1082	55 %
Våldtäkt	106	88	89	62	69	76	78	4 %
Övriga sexbrott	150	132	103	93	87	105	121	6 %
Sexbrott totalt	256	220	192	155	156	181	199	10 %
Mordbrand	103	88	82	86	114	70	96	5 %
Egendomsbrott	352	367	343	314	308	312	287	17 %
Narkotikabrott	61	67	63	43	51	59	75	3 %
Övrigt	223	212	214	245	162	128	99	10 %
Totalt	2024	2006	1958	1895	1858	1847	1838	100 %

Anm:

Mord/dråp	fullbordad gärning samt misshandel+vållande till annans död
Misshandel	avser även våld mot tjänsteman samt försök till mord/dråp
Övrigt våld	huvudsakligen olika typer av hot
Egendomsbrott	stöld, fordonstillgrepp, bedrägeri samt häleri
Narkotikabrott	avser även varusmuggling
Övrigt	trafikbrott, skadegörelse, värnpliktsbrott, djurplågeri, m.m.

Tabell 1.3 Fördelning efter kön

ANTAL	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Antal §7- intyg per 100.000 inv
Kvinnor	216	195	215	217	235	193	207	11 %
Män	1808	1811	1743	1678	1623	1654	1631	89 %
Totalt	2024	2006	1958	1895	1858	1847	1838	100

Tabell 1.4 Fördelning efter åldersgrupp

ANTAL	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Antal §7- intyg per 100.000 inv
15-24	352	374	348	332	332	359	373	32
25-34	686	622	634	565	508	534	547	47
35-44	552	553	535	524	580	581	495	46
45-54	296	327	307	343	305	273	283	25
55-64	106	93	102	102	108	74	110	12
65-	32	37	32	29	25	26	30	2
Totalt	2024	2006	1958	1895	1858	1847	1838	27 *)

*) Beräknat på folkmängd äldre än 14 år 1996-01-01 enligt SCB

Tabell 1. § 7-undersökningar per år 1993-99

Tabell 1.5 Fördelning efter huvudåtal och kön

KVINNOR/Åtal	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Andel 1993-99	Antal	Andel
Mord/dråp	8	10	5	7	8	10	13	4 %	9	4 %
Misshandel	42	43	40	57	56	70	70	26 %	54	26 %
Rån	7	5	5	3	9	7	6	3 %	6	3 %
Övr våldsbrott	21	27	19	27	20	16	20	10 %	21	10 %
Våldtäkt	1	1			1		1	0 %	1	0 %
Övr sexbrott	6	3	3	3	1	1		1 %	2	1 %
Mordbrand	30	19	15	17	34	13	21	10 %	21	10 %
Egendomsbrott	63	52	66	62	70	50	49	28 %	59	28 %
Narkotikabrott	8	7	11	4	5	7	10	4 %	7	4 %
Övrigt	30	28	51	37	31	19	17	14 %	30	14 %
Totalt	216	195	215	217	235	193	207	100 %	211	100%

MÄN/Åtal	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Andel 1993-99	Antal	Andel
Mord/dråp	57	42	71	53	57	58	57	3 %	56	3 %
Misshandel	525	568	612	572	609	634	633	35 %	593	35 %
Rån	100	105	68	78	86	84	75	5 %	85	5 %
Övr våldsbrott	269	252	244	255	222	218	208	14 %	238	14 %
Våldtäkt	105	87	89	62	68	76	77	5 %	81	5 %
Övr sexbrott	144	129	100	90	86	104	121	6 %	111	6 %
Mordbrand	73	69	67	69	80	57	75	4 %	70	4 %
Egendomsbrott	289	315	277	252	238	262	238	16 %	267	16 %
Narkotikabrott	53	60	52	39	46	52	65	3 %	52	3 %
Övrigt	193	184	163	208	131	109	82	9 %	153	9 %
Totalt	1808	1811	1743	1678	1623	1654	1631	100 %	1707	100%

Anm: för återklassificering, se tabell 2.2

Tabell 1. § 7-undersökningar per år 1993-99

Tabell 1.6 Fördelning efter ursprungsland

Ursprungsland	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Andel
								1993-99
Sverige	1419	1449	1400	1394	1329	1277	1272	71 %
Övriga Norden	191	177	189	148	146	163	154	9 %
Övriga Europa	163	166	132	130	127	141	160	8 %
Övriga världen	251	214	237	223	256	266	252	13 %
Totalt	2024	2006	1958	1895	1858	1847	1838	100 %

Tabell 1.7 Fördelning efter medborgarskap

Medborgarskap	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Andel
								1993-99
Svenskt	1588	1630	1588	1577	1512	1487	1465	82 %
Övriga Norden	98	97	107	92	73	84	98	5 %
Övriga Europa	102	97	82	89	85	88	95	5 %
Övriga världen	177	145	153	126	166	170	150	8 %
Uppgift saknas	59	37	28	11	22	18	30	
Totalt	2024	2006	1958	1895	1858	1847	1838	100 %

Tabell 1. § 7-undersökningar per år 1993-99

Tabell 1.8 Rättspsykiatrisk bedömning

ANTAL	Påföljds förslag	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Genom- snitt 1993-99
APS	LRV utan s.u.p.	147	137	154	82	118	91	100	118
	Annan påföljd	74	85	48	59	42	57	54	60
	RPU	101	89	109	145	108	108	118	111
	Inget förslag	19	24	22	16	17	16	31	21
APS Totalt		341	335	333	302	285	272	303	310
Möjlig APS	Annan påföljd	31	40	21	31	44	75	110	50
	RPU	469	440	448	454	546	555	519	490
Möjlig APS Totalt		500	480	469	485	590	630	629	540
Ej APS	Annan påföljd	308	338	326	294	206	241	243	279
	RPU	1	2	14	31	20	7	8	12
	Inget förslag	871	844	805	771	750	674	639	765
Ej APS Totalt		1180	1184	1145	1096	976	922	890	1056
(ej angivet)		3	7	11	12	7	23	16	11
Totalt antal §7-intyg		2024	2006	1958	1895	1858	1847	1838	1918
Andel APS		17 %	17 %	17 %	16 %	15 %	15 %	16 %	16 %
Andel möjlig APS		25 %	24 %	24 %	26 %	32 %	34 %	34 %	28 %

Förklaringar:

- APS** allvarlig psykisk störning
- LRV** överlämnande till vård enligt lag om rättspsykiatrisk vård
- s.u.p.** särskild uskrivningsprövning
- RPU** rättspsykiatrisk undersökning
- Annan påföljd** villkorlig dom, alla former av skyddstillsyn, överlämnande till socialtjänsten m.m.
- Anm:** Andelen "möjlig APS" ökade 1996 sedan RMV utfärdade nya anvisningar för §7-undersökning (SOSFS 1996:15)
Tidigare bedömdes förekomsten av APS enbart vid undersökningen.
Nu bedöms förekomst av APS vid gärningen.

Tabell 2. Rättspsykiatriska undersökningar, RPU, 1992-1999

Tabell 2.1 Fördelning efter huvudåtal

ÅTAL	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Andel 1992-99
Mord/dråp	50	53	39	49	54	57	47	67	9 %
Misshandel	158	184	190	190	209	252	242	268	37 %
Rån	32	30	28	26	40	26	32	25	5 %
Övrigt våld	71	71	77	57	65	53	74	68	12 %
Våld totalt	311	338	334	322	368	388	395	428	63 %
Våldtäkt	34	36	36	30	25	31	36	29	6 %
Övriga sexbrott	41	42	44	30	27	30	36	43	6 %
Sexbrott totalt	75	78	80	60	52	61	72	72	12 %
Mordbrand	54	60	59	59	49	69	53	61	10 %
Egendomsbrott	66	53	66	55	49	51	59	66	10 %
Narkotikabrott	14	7	13	12	16	20	21	20	3 %
Övrigt	12	8	13	6	6	11	9	10	2 %
Totalt	532	544	565	514	540	600	609	657	100 %

Anm:

- Misshandel** fullbordad gärning samt misshandel+vållande till annans död
Övrigt våld avser även våld mot tjänsteman samt försök till mord/dråp
Egendomsbrott huvudsakligen olika typer av hot
stöld, fordonstillgrepp, bedrägeri samt häleri
Narkotikabrott avser även varusmuggling
Övrigt trafikbrott, skadegörelse, värnpliktsbrott, djurplågeri, m.m.

Tabell 2.2 Fördelning efter kön

ANTAL	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Andel
									1992-99
Kvinnor	42	48	53	45	41	59	68	72	9 %
Män	490	496	512	469	499	541	541	585	91 %
Totalt	532	544	565	514	540	600	609	657	100 %

Tabell 2.3 Fördelning efter åldersgrupp

ANTAL	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	100.000 inv
15-24	123	102	128	109	113	126	105	116	10
25-34	156	195	161	160	174	169	191	202	14
35-44	141	157	179	149	151	196	188	203	14
45-54	85	66	68	64	81	76	81	90	6
55-64	21	16	16	24	18	27	31	36	3
65-	6	8	13	8	3	6	13	10	0,5
Totalt	532	544	565	514	540	600	609	657	8 *)

*) Beräknat på folkmängd äldre än 14 år 1996-01-01 enligt SCB

Tabell 2. Rättspsykiatriska undersökningar, RPU, 1992-1999

Tabell 2.4 Fördelning efter huvudåtal och kön

KVINNOR/ Åtal	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Andel 1992-99
Mord/dråp	2	5	6	4	4	6	7	10	11 %
Misshandel	13	7	12	8	13	17	27	26	28 %
Rån	2		1	3		2	2	1	2 %
Övr våldsbrott	4	8	5	4	4	5	8	3	10 %
Övr sexbrott		1	3			1			1 %
Mordbrand	11	21	12	15	13	18	16	21	30 %
Egendomsbrott	8	5	10	9	6	9	6	8	15 %
Narkotikabrott	1		1	2	1	1	1	3	2 %
Övriga brott	1	1	3				1		1 %
Totalt	42	48	53	45	41	59	68	72	100 %

MÄN/Åtal	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Andel 1992-99
Mord/dråp	48	48	33	45	50	51	40	57	9 %
Misshandel	145	177	178	182	196	235	215	242	38 %
Rån	30	30	27	23	40	24	30	24	6 %
Övr våldsbrott	67	63	72	53	61	48	66	65	12 %
Våldtäkt	34	36	36	30	25	31	36	29	6 %
Övr sexualbrott	41	41	41	30	27	29	36	43	7 %
Mordbrand	43	39	47	44	36	51	37	40	8 %
Egendomsbrott	58	48	56	46	43	42	53	58	10 %
Narkotikabrott	13	7	12	10	15	19	20	17	3 %
Övriga brott	11	7	10	6	6	11	8	10	2 %
Totalt	490	496	512	469	499	541	541	585	100 %

Anm: För klassificering av huvudåtal, jmf tabell 3.2

Tabell 2. Rättspsykiatriska undersökningar, RPU, 1992-1999

Tabell 2.5 Fördelning efter ursprungsland

ANTAL	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Andel 1992-99
Sverige	375	350	384	346	373	413	410	396	67 %
Övriga Norden	45	70	56	56	42	38	53	72	9 %
Övriga Europa	41	42	51	35	49	41	35	74	8 %
Övriga världen	71	82	74	77	76	108	111	115	16 %
Totalt	532	544	565	514	540	600	609	657	100 %

Tabell 2.6 Fördelning efter medborgarskap

ANTAL	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Andel 1992-99
Svenskt	420	411	445	412	436	474	475	507	79 %
Övriga Norden	32	45	36	33	25	23	33	39	6 %
Övriga Europa	27	23	34	18	33	27	29	44	5 %
Övriga världen	53	65	50	51	46	76	72	67	11 %
Totalt	532	544	565	514	540	600	609	657	100 %

Tabell 2.7 Rättspsykiatrisk bedömning - huvuddiagnos

ANTAL	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Andel 1992-99
Schizofreni	68	79	89	83	94	104	82	128	16 %
Övr. psykoser	84	93	113	116	127	123	120	115	19 %
Missbruk	119	70	72	75	73	85	92	95	15 %
Övr. psykiska störn.	113	93	102	99	97	105	116	143	19 %
Ingen diagnos	16	13	11	17	27	26	33	30	4 %
Totalt	532	544	565	514	540	600	609	657	100 %

Tabell 2 Rättspsykiatriska undersökningar, RPU, 1992-1999

Tabell 2.8 Rättspsykiatrisk bedömning samt påföljdsförslag

ANTAL	Påföljdsförslag									Genom- snitt
		1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	1992-99
APS	LRV med s.u.p.	226	204	234	206	233	243	232	247	228
	LRV utan s.u.p.	24	30	36	41	35	43	51	67	41
	Annan påföljd	10	20	24	17	22	27	25	24	21
	Inget förslag	8	12	4	6	1	8	6	5	6
APS Totalt		268	266	298	270	291	321	314	343	296
Ej APS	Annan påföljd	29	43	50	25	47	39	63	64	45
	Inget förslag	235	235	217	219	202	240	232	250	229
Ej APS Totalt		264	278	267	244	249	279	295	314	274
Totalt antal RPU		532	544	565	514	540	600	609	657	570
Andel APS		50 %	49 %	53 %	54 %	54 %	52 %	52 %	52 %	52 %

Förklaringar:

APS allvarlig psykisk störning

LRV överlämnande till vård enligt lag om rättspsykiatrisk vård

s.u.p. särskild utskrivningsprövning

Annan påföljd villkorlig dom, alla former av skyddstillsyn, överlämnande till socialtjänsten m.m.